

A HÖCHSTÄDTI CSATA¹

(1704. augusztus 13.)

Perjés Géza

„A másik futár a höchstädti csatavesztés szerencsétlen hírével érkezett, ez az esemény megfosztott még reményétől is annak, hogy egyesülhessek a bajor választófejedelemmel. Ez a remény volt az egyetlen alapja annak, hogy belefogtam a háborúba, amelynek nehézségeit nagyon is előre láttam.”² Így írt Rákóczi a höchstädti csatáról, s már ez a kijelentés önmagában is elegendő indok lenne ahhoz, hogy részletesen vizsgáljuk. Azonban nemcsak Rákóczi, hanem az osztrák, a francia és az angol hadtörténelmi irodalom is egyaránt a spanyol örökösödési háború fordulópontjának tartja.³

Bár mind a magyar, mind az egyetemes hadtörténelem szempontjából döntő eseményről van szó, mégsem dolgozta fel még a magyar hadtörténelemírás a höchstädti csatát. Magyar részről néhány oldalas, inkább csak ismertetés számba menő leírások jelentek meg és ezek is a múlt század utolsó negyedében készültek, s ma már sok tekintetben elavult, osztrák feldolgozásra támaszkodtak.⁴ A századforduló éveiben

¹ A hadtörténelmi irodalom két néven tartja számon a csatát. A német, osztrák és francia feldolgozások a csata szempontjából központibb fekvésű Höchstädtről nevezték el, míg az angolok a csatater szélén fekvő Blindheimről, ahol az angol erők zöme alkalmazásra került, s ahol a falut védő franciákat bekerítették. Az angol nyelvhasználatban Blindheim-ből Blenheim lett.

² II. Rákóczi Ferenc *Emlékiratai*. Vass István ford. Bp. 1951. 93. o.

³ Reboul francia hadtörténész szerint „több, mint egy évszázada az egyetlen valódi, döntő vereség”, mely a nagymúltú francia hadsereget érte. G. Hanotaux: *Histoire de la Nation française*. Tome VIII.: Histoire militaire et navale. 1. vol.: J. Colin: Des Origines aux Croisades. Fr. Reboul: Des Croisades à la Revolution. Paris. 1925. 475. o.

⁴ Magyar feldolgozások: Rónai—Horváth: Az egyetemes hadtörténelem vázlat. Bp. 1889., Breit: Az egyetemes hadtörténelem vázlat. Bp. 1899., Ajtay: A höchstädti csata. *Lukinics—Markó*: Sorsöntő csaták c. kötetben. Bp. é. n.

Osztrák feldolgozás: Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. I. Serie, VI. Bd.: G. Ratzenhofer: Spanischer Successionskrieg. Feldzug: 1704. Wien. 1879. (A következőkben: Feldzüge VI.) Bár a Feldzüge felfogása sok esetben korlátozott, módszere kifogásolható, magyar szempontból pedig ellenséges hangú, mégis a spanyol örökösödési háborúnak ma is nélkülözhetetlen forrása.

és az első világháború után jelentős angol kutatások indultak meg, melyek sok tekintetben módosították a *Feldzüge* megállapításait és szakítottak korlátolt, dinasztikus felfogásával.⁵ Eme feldolgozásokon kívül nagy segítségünkre volt két XVIII. századi iratpublikáció,^{5/a} melyek áttanulmányozása sok olyan szemponthoz segített hozzá, melyek az angol és osztrák feldolgozásokból egyaránt kimaradtak. Áttanulmányozásuk után a francia hadvezetőség ténykedéseit más megvilágításban láttuk meg és ennek következtében sikerült szakítanunk, az osztrák részről Savoyai Jenőt, angol részről Marlborough-t aránytalanul felmagasztaló nézetekkel és általában mélyebben vizsgálhattuk a lefolyt hadműveletek materiális és katona-földrajzi tényezőit.

Mindezen indokokon felül éppen a Rákóczi-szabadságharc szempontjából, általános, elvi okokból is szükséges, hogy a spanyol örökösödési háborúval részletesebben foglalkozzunk. Amint már a tanulmány elején idézett kijelentésből is látszik, Rákóczi stratégiai elképzeléseiben központi helyet foglalt el a francia—bajor erőkkel való közvetlen egyesülés gondolata. És már a szabadságharcot megindító paraszti vezetők is pontosan látták, hogy az osztrák elnyomás ellen indított háború csakis akkor járhat eredménnyel, ha Bécs olyan külpolitikai helyzetbe bonyolódik, mely maga után vonja a Magyarországon levő császári erők jelentős gyengítését. Azonban ezen felül azt is szem előtt kell tartanunk, hogy az egész szabadságharc alapvető kérdése, a nyugati, módszeres hadviselés elsajátításának kérdése volt. Ha ebben a tekintetben Rákóczi fáradozásai sikerrel járnak, akkor a szabadságharc diadalra jut. Jól tudjuk, hogy ez nem sikerült — és az adott társadalomtörténeti viszonyok között nem is sikerülhetett. Azonban mindenképpen jogosult, sőt a szabadságharc katonai történetének megértése, valamint Rákóczinak a regularitás megteremtésére irányuló szüntelen tevékenységének értékelése szempontjából szükséges is, hogy az eddignél pontosabban ismerjük a nyugati hadviselés korabeli állapotát. Különösen fontos ez azért is, mert a spanyol örökösödési háború sok tekintetben kezdés, némely tekintetben befejezés, de mindenképpen jelentős állomás a hadviselés történetében. Ez az első háború, melyben az újkori, állandó hadsereg teljes fegyverzetben, az új, állandó, megállapodott hadseregadminisztráció teljes apparátusával lép elénk. Egy majdnem százestendős folyamat záróaktusának vagyunk tanúi, mely-

⁵ Legjelentősebb, igen jó hadtörténelmi részleteket is tartalmazó feldolgozás: *Trevelyan: England under Queen Anne*. London, 1930—34. 3 kötetes műve. Sajnos, a legfontosabb hadtörténelmi feldolgozásokat, mint Fortescue, Taylor, Atkinson, Kearsey műveit könyvtárainkban nem találtam meg, így W. S. Churchill: *Marlborough. His Life and Times*. 1—4. vol. London, 1934. művét kellett használnom. Churchill ugyan nem hivatásos hadtörténész, azonban jól felhasználta a szakfeldolgozókat. Sokkal enyhébb formában, mint a *Feldzüge*-ben, e műben is etlalálható a nacionalista túlzás és személyi kultusz, — ez utóbbi annál is inkább, mivel a szerző leszármazottja Marlboroughnek, az angol hadsereg akkori vezérének. Mindent egybevetve azonban, megfelelő kritika mellett használható mű és az említett angol feldolgozások hiányában nélkülözhetetlen.

^{5/a} *Campagne de Mr. le Maréchal de Marsin en Allemagne*. L'an MDCCIV. 2 köt. Amsterdam. 1762. *Campagne de Mr. le Maréchal de Tallard en Allemagne*. 1704. 2 köt. Amsterdam. 1763.

ben az állandó hadsereg már nem esetlegesség, nem egyéni, uralkodói tett következménye — amint az például Mátyás királynál volt —, hanem az államok életéből kitörülhetetlen, elvonatkozathatatlan tény, társadalmi törvényszerűségek következménye. Ugyancsak jelentős ez a háború azért is, mert a hadseregek létszámai az előző időkhöz képest ugrásszerűen megnövekednek. Franciaország évente 4—500 000 fős hadseregeket állít ki, ellenfelei összesen ugyanennyit. Mindez vezetéstechnikai szempontból új feladatok elé állítja a hadseregek vezetőseit. A nagy létszámokhoz és a szóban forgó tét nagyságához képest — ti. a spanyol birtokok megkaparintása — a háború dimenziói is megnövekednek: több kontinensen, szárazon és vizen dúl a háború és a stratégiai vezetés már világrészeket felölelő hadszínterekben gondolkodik. A taktikában is hatalmas változások vannak: ez az első, nagy, valódi próbatétele a pikáját elhagyó, szuronyos puskával felszerelt gyalogságnak. A gyalogság elsősorban tűzerejével hat, lököerejét még nem tudja érvényesíteni, épp ezért a lovassággal legszorosabb együttműködésben harcol. Nincsenek még teljesen tisztá lovas szárnyak és csak gyalogságból álló centrumok, mint ötven évvel később a hétéves háború idején, de a fegyvernemi kölcsönös támogatás céljából már nem vegyítik a gyalogságot és lovasságot szakaszonként és szádonként, mint Montecuccoli korában. A gyalogság merev, kiigazított sorokban támad, a lovasság még használja pisztolyát és ügetésben rohamoz. Merev, terephez nem alkalmazkodó, nehézkes taktika ez, de a legnagyobb mértékben racionalizált és szervezett.

Új jelenségek mutatkoznak az anyagi ellátás terén is. A hadseregek továbbra is a raktáraikhoz vannak kötve, sőt a megnövekedett létszámok még jobban odakötik, ugyanakkor azonban a nagyobb dimenziók nagyobb cselekvési szabadságot, a raktáraktól való szabadulást kívánják. Kiegyenlítő megoldásként jelentkezik a „konvoi” rendszer és a hadsereg ellátási alapjának etapponként történő előreépítése. Új viszonylatok tárulnak elénk a társadalom és a hadsereg kapcsolatában is. A korai kapitalizmus feszítő erői nagyszabású célokat — világrészek uralmát és kizsákmányolását — tűzik ki célul, de ugyanakkor benn a hadseregben is, annak adminisztrációjában, anyagi ellátásában, a törzsek munkájában, az intendaturákban, erődítési hivatalokban és mérnökkarokban helyet kap a hajlékony, szakértő, racionálisan számítani tudó és ésszerű ügyvitellel dolgozó polgárság és vele együtt munkamódszere is. Ez elsősorban a maga polgári forradalmán már túlevő és a burzsoáziát hatalomba iktató Angliában és a nem nemes származású, polgári ifjakat mérnökkarokban és az adminisztrációban alkalmazó Franciaországban áll fenn, de bizonyos mértékig mindegyik hadseregben így van.

Végül pedig teljesen befejeződött erre az időre az uralkodó osztályok és a harcot megvívó katonaság ideológiájának szétválása. A harmincéves háború, vagy a török elleni háború idején még szó lehetett arról, hogy vallási motívumok fűzzék valamelyest össze a katonákat vezetőikkel. Most ilyenről beszélni nem lehet, a szembenálló felek tábo-

raiban katolikus és protestáns egymás mellett harcol. Nemzeti öntudatról, hazafiasságról szó alig lehet — kivéve Magyarország és esetleg Spanyolország esetében —, hiszen a háború mindegyik fél részéről hódító, rabló háború. Mégis ezekben az igazi meggyőződés nélkül vívott csatákban a katonai helytállásnak igen szép példáival találkozhatunk. A magyarzatot csakis speciális katonalélektani körülmények adják meg: az állandó hadsereg szervezeti állandósága, a taktika gépszerű mivolta, a tartós együttélésből eredő „esprit de corps” ad morális támaszt és erőt a félelem leküzdéséhez a kor katonáinak. Ez a gépszerű taktika az, ami később Nagy Frigyes hadseregét szinte legyőzhetetlenné teszi, de ugyanakkor merevsége, mesterkelt mivolta és a katonák ideológiai közömbössége már magában hordja az összeomlás csíráit is és a francia forradalom szabadabb taktikával harcoló, lelkes tömegei pillanatok alatt összedöntik az agyaglábú kolosszust!

Ezek lennének egészen röviden azok a jelenségek, melyek meghatározzák a spanyol örökösödési háború helyét az egyetemes hadtörténelmi fejlődésben. S ezek azok a jelenségek, melyeket a Rákóczi-kor kutatójának szem előtt kell tartania, mikor a szabadságharc katonai eseményeit vizsgálja. Bármelyik szempontot is nézzük, azt kell látnunk, hogy hatalmas hátrányokkal indult a felkelés: generációk tapasztalatát, elméleti tudását, szervezeti formáit, adminisztratív eljárásait, kiképzett kereteit, haditechnikáját egyesítő megállapodott állandó hadsereg helyett a hősi élszánás lendületével csatasorba özőnlő szinte amorfi tömegek, melyekből harc közben kell szilárd szervezetű csapatokat formálni; organizált, mechanikus taktika helyett lelkes nekirohanások és fejlesztett visszaözlések; korszerű fegyverek helyett kapa, kasza, lándzsa; szakszerűen képzett vezetők helyett lelkes dilettánsok. Mégis, mindezen hátrányok mellett is, nyolc évig tart a szabadságharc. Bécsre lidérenyomásként nehezedik a kuruc veszély, a szövetségesek diplomáciai és katonai tárgyalásain első helyet foglal el a magyar kérdés és ezernyi megpróbáltatás, minden kudarc között is épül, gyarapodik a kuruc hadsereg. Hogyan volt ez lehetséges? Mi magyarázza katonailag a nyolc évig tartó ellenállást? Két körülményből kaphatunk választ, és ez a két körülmény — mely elővételezi a francia forradalomban bekövetkezett hadtörténelmi változásokat — határozza meg a Rákóczi-szabadságharc helyét az egyetemes hadtörténelemben. Az óraműszerűen, gépi egyhangúsággal működő állandó hadsereget a francia forradalmi hadsereg dönti meg, mely megtartja, sőt továbbfejleszti az állandó hadseregben kifejlődött elméletet és gyakorlatot, de a forradalmi lelkesedés és az ebből eredő forradalmi taktika minőségi változást hoz. A reakció hadseregeiben a vezetők formalizmusa és a katonák teljes közömbössége nem bír ellentánni a csapásoknak és a büszke hadigép használhatatlan ócskavasként hever a hadak országútján. Az állandó hadsereg eme sebezhetősége már a Rákóczi-szabadságharc idején is megvolt, s a kuruc hadsereg éppen ebből a szempontból volt fölényben. A nép forradalmi megmozdulása, a kuruc hadsereg ideológiai fölénye újraélesztette a törökori portyázó taktikát, sőt stratégiai

értelemben mélyítette ki és ezzel megoldhatatlan feladat elé állította a császári hadvezetést. A Habsburg ármádia minden nagy csatában győzött, de egyet sem tudott stratégiaiilag hasznosítani, az országnak úgyszólván minden területét végigvonult, de sehol nem tudta lábát tartósan megvetni. Forradalmi lelkesedés, nemzeti öntudat, mozgókönyv villámgyors taktika és stratégia — ez a magyarázata a kurucok sikereinek és ezért tartjuk a Rákóczi-szabadságharcot a francia forradalmi hadművészet elővételezésének. Hogy mégsem győzött, nem győzhetett, pusztán azért volt, mert a török hódítás és német kizsákmányolás okozta sajátos történelmi fejlődésünk következtében nem állt rendelkezésre az állandó hadsereg évszázados fejlődésében felhalmozott katonai tudás, tapasztalat, szervezeti forma, melyet a francia forradalom felhasználhatott és tovább fejleszthetett.

A spanyol örökösödési háború indítóokai.

Események 1704-ig.

A XVII. század végén Spanyolország volt Európa beteg embere. A korai kapitalista fejlődés nagy vívmányai, az erős, központi kormányzatot lehetővé tevő adminisztráció, a gazdasági szervezet fejlettebb formái, a városi polgárság megerősödése, a merkantil gazdaságpolitika nem vertek gyökereket a dolyfős hidalgók országában. A Dél- és Közép-Amerika nagy részét, a Fülöp-szigeteket, a Kanári-szigetet és Afrika egyes részeit, Nápolyt, Sziciliát, Milánót, Szardíniát, a Baleari-szigeteket és Spanyol Németalföldet (kb. a mai Belgium és Luxemburg) magában foglaló hatalmas birodalom a legteljesebb gazdasági, társadalmi és katonai hanyatlásban volt és csupán csak az mentette meg a széthullástól, hogy leigázott részeiből hiányzott a vitalitás ahhoz, hogy lerázzák magukról a spanyol uralmat, másrészt pedig Európának úgyszólván minden állama valamilyen formában érdekelve volt fenntartásában az egyensúly biztosítása miatt. A birodalom hosszasan agonizált és a válság akkor következett be, amikor a terhelte és gyengeelméjű II. Károly 1700-ban, utód nélkül elhunyt és felmerült az öröklés kérdése. Az öröklésben közvetlenül Ausztria és Franciaország volt érdekelve, azonban a birodalom egészének, vagy akár egyes részeinek birtoklása a legitim örökösök bármelyike által, létérdekeiben érintette Angliát és Hollandiát is. Ez a két hatalom gazdaságilag volt érintve az örökösödés által. Amennyiben az egész birodalom francia kézre kerül, akkor kereskedelmük van veszélyben. Ugyanis Spanyolország képtelen lévén arra, hogy iparát és kereskedelmét maga irányítsa, az anyaország és a gyarmatok közti kereskedelmet angol és holland kereskedőknek engedte át. Az angol szövőipar termékei — melynek nyersanyagát tekintélyes részben a spanyol gyapjúexport szolgáltatja — nagy tömegben talált piacot az amerikai spanyol gyarmatokon, az itáliai és németalföldi birtokokon, és magában Spanyolországban is. Francia hegemonia esetén mindentől elestek volna az angol és holland kereskedők. A földközi-tengeri és itáliai spanyol

birtokok francia kézre való jutása pedig a levantei kereskedelemtől zárta volna el őket. Ezenfelül pedig Németalföld birtokában a franciák veszélyeztetik a Keleti- és Északi-tengeri forgalmat, tehát a skandináv államokkal meglévő intenzív kereskedelmi kapcsolatokat, Hollandiát pedig közvetlenül fenyegeti a francia előzónlész veszélye.

II. Károly közvetlenül halála előtt az egész spanyol birodalmat a francia örökösre hagyta, kizárván belőle a Habsburg örököst. Ez az elhatározás — mely főleg a spanyol nemesség azon vak törekvéséből eredt, hogy a birodalmat, melyet kormányozni ugyan nem tudott, mégis osztatlanul megőrizze — a legnagyobb bonyodalmakat okozta. XIV. Lajos a legnagyobb dilemma előtt állott: akár elfogadja az örökséget, akár nem, mindenképpen háború az eredmény. Még egy év sem telt el azóta, hogy III. Vilmos angol királlyal aláírta az ún. „második felosztási szerződést”, melynek értelmében az osztrák örökös lenne a spanyol király, megkapná az amerikai gyarmatokat és Spanyol Németalföldet, ezzel szemben Franciaországé lenne Nápoly, Szicília és Milánó. Most pedig az egész birodalmat neki, pontosabban unokájának ajánlották fel. Megszegje a szerződést, amit Vilmostal kötött? Ez háborút jelentene. Tartsa magát a szerződéshez? Ez lenne a béke útja, ha Ausztria telhetetlen kapzsiságában nem akarná magának az egész örökséget. Ausztria nem fogadta el a felosztási szerződést és ragaszkodott az egész spanyol birodalomhoz. Ezt viszont XIV. Lajos nem fogadhatta el. Kiút nincs: a háború elkerülhetetlen. XIV. Lajos országának zilált gazdasági viszonyai miatt nem szívesen fogott háborúba. Azonban, ha már mindenképpen harcolni kell, jobb az esélyei, ha elfogadja az örökséget, mintha a felosztási szerződéshez tartja magát. Ha a felosztási szerződésnek akar érvényt szerezni, Ausztria közelebb lévén, hamarabb foglalhatja el az itáliai birtokokat, mint ő és amellett az sem biztos, hogy jogainak érvényesítésére támogatást találna a tengeri hatalmagnál, Spanyolországban pedig biztosan nem, mivel a nemesség semmiképpen nem akar belemenni a felosztásba. Viszont, ha elfogadja az örökséget, Spanyolország biztosan mellette lesz, de kétséges, hogy Hollandia és Anglia beleavatkozik ellene a háborúba. Természetesen Ausztriával meg kell mérkőznie, azonban bízhat hatalmas hadseregében és abban, hogy a tengeri hatalmak segítségével nélkül Ausztria nem tud eljutni sem a gyarmatokra, sem Spanyolországban, sem Németalföldre, sem Sziciliában, mivel nincs tengeri flottája.

Az ezután bekövetkező események érdekesen szemléltetik az egyéniség szerepét a történelemben. XIV. Lajos a merkantil gazdaságpolitika szellemében cselekedett és a francia burzsoázia gazdasági érdekeit képviselte. A spanyol örökség kérdése, a gyarmatok megszerzése eme érdekek kiszolgálását jelentette. Hogy ez csak háború árán volt lehetséges — nem pusztán rajta múlt. Elfogadta I. Károly örökségét, de mi egyebet is tehetett volna Ausztria mérhetetlen kapzsiságával és makacsságával, a spanyol nemesség vakságával és a tengeri hatalmak ingatagságával és megbízhatatlanságával szemben? Elhatározása Fran-

ciáország, de talán egész Európa számára is a legüdösebb volt. Amennyiben csak Ausztriával kerül szembe, — és erre minden esélye megvolt —, akkor a háború kimenetele nem kétséges. Ausztriát rövid háborúban, hamar legyőzheti és ezzel országát és egész Európát is megkíméli egy beláthatatlan végű konfliktustól. A hibát, pontosabban a hibák sorozatát ezután követte el és „... politikája rövidesen elkerülhetetlenné tette az új európai háborút”.^{5/b} Személyiségének ereje, államvezetésének abszolutizmusa, Mazarin-hoz, Colbert-hoz, Louvois-hoz hasonló egyéniségek ellensúlyozó szerepének teljes hiánya, a francia főúri osztály és burzsoázia gerinctelensége légüres teret teremtett körülötte, melyben nem korlátozta a realitások közégi ellenállása. Brutális, szinte primitív hódító politikába kezd. Mindaz, ami eddig történt, a francia társadalom osztályviszonyaiból és gazdasági érdekeiből következett, — most a francia politika XIV. Lajosnak tisztán egyéni működéséből, nagyravágyásából indokolatlan hangsúlyt kapott és Franciaország számára kedvezőtlen politikai helyzetet teremtett. Egymásután sérti meg Anglia és Hollandia érdekeit: elfoglalja Spanyol Németalföldet és az ott levő semleges, de nemzetközi szerződés értelmében holland helyőrségek* által megszállt várakat, kizárja az angol és holland kereskedőket az amerikai kereskedelemről, az afrikai rabszolgakereskedelmet francia monopóliummá teszi és általában az egész spanyol birodalmat a francia kereskedelem kizárólagos zsákmányterületének tekinti. Végül pedig betetőzi tévedéseit azzal, hogy a Stuart-ház katolikus ágának száműzetésben levő tagját, a trónkövetelő III. Jakabot ismeri el az angol korona örököséül.

XIV. Lajos agresszív politikája nyomán az angol és holland közvélemény egyre inkább háborús pártivá lett. Az angol alsóházban többségben levő mérsékelt tory-párt kezdetben még a háború ellen volt, azonban az események hatása alatt csak a háborúban látott kivezető utat. A kereskedelemben jobban érdekelt whig-párt kezdettől fogva a háború mellett volt. És ez igen jelentős eseményhez vezetett. Vilmos király, aki az angol világbirodalom alapköveit lerakta, megszerzi a parlament támogatását nagy tervéhez, a francia hegemonia letörésére irányuló angol–holland–osztrák szövetséghez, a „Grand Alliance”-hoz. A szerződést a francia agresszivitástól végleg felbőszített parlament 1701 szeptemberében jóváhagyja. A szerződés lényege az, hogy elfogadják a francia jelölt — V. Fülöp — királyságát Spanyolországban és Amerikában, azonban a francia és spanyol korona nem egyesíthető. Ezzel szemben Ausztria megkapja az olasz birtokokat és Spanyol Németalföldet, ez utóbbit azzal a kikötéssel, hogy megakadályozza a Hollandia ellen irányuló francia inváziót. A tengeri hatalmak kereskedelmi érdekei is kifejezésre jutottak a szerződésben, amennyiben ugyanazokat a privilégiumokat biztosította a számukra, mint amelyeket II. Károly alatt élveztek.

^{5/b} *Birjukovics—Porsnyev—Szkazkin*: Az újkor története. Bp. 1953. 1. köt. 297. o.

Ugyanakkor az angol diplomácia megdolgozta XII. Károly svéd királyt, hogy az angol arany ellenében álljon el XIV. Lajos oldaláról és ne gátolja, hogy a szövetségesek csapatokat béreljenek a dán királytól. Szerződéseket kötöttek a porosz királlyal, a münsteri püspökkel, a hannoveri herceggel és más német fejedelmekkel, akik kötelezték magukat, hogy csapatokat bocsátanak rendelkezésükre, természetesen subsidiumok ellenében. A nagy szövetség fennállását ezek a subsidiumok biztosították.

A szerződés értelmében az angol, holland, porosz, és dán csapatok 1702 tavaszán léptek be a háborúba. A háború már 1701-től kezdve folyt Itáliában a franciák és osztrákok között. 1702-ben a háború súlypontja a Maas—Rajna—Duna hadszínterre helyeződik át. Franciaország Hollandia ellen küldi legerősebb seregét, mert reméli, hogy a Vilmos halálával bekövetkezett zűrzavarban könnyen elbánik az angol és holland seregekkel. A franciák terve az, hogy előretörnek a Maas és Rajna között. A szövetségesek komolyabb akcióra csak a németalföldi hadszíntéren gondolhatnak, mivel Ausztria vállalt kötelezettségeinek nem tud eleget tenni, 120 000 fő helyett csak 60 000-et állít ki, melyből csak 20 000 fő jut a Rajnához Bádeni Lajos vezetése alatt. Marlborough július elején veszi át az egyesült angol—holland seregek parancsnokságát. Döntő csatát akar vívni a franciákkal. Először kimanővrozza Boufflers marsallt Nimwegen alatti erős állásaiból, aki oldalmenetre kényszerül. Az igen kényes helyzetben levő francia hadsereget meg akarja támadni, azonban a holland kiküldöttek és a generálisok nem mernek ütközetet kockáztatni, így a franciák sértetlenül el tudnak vonulni. Ezután a Maas menti várak elfoglalására kerül sor és a Maas alsó folyása a szövetségesek kezére jut. Ezt megelőzően Kaiserswerth elfoglalásával a Rajna alsó folyását is megtisztítják. 1702 végével a szövetségesek komolyabb ütközet nélkül jelentős sikereket érnek el.

Nem ellensúlyozza ezt a franciák sikere a Rajna középső folyásánál, ahol elfoglalják Landaut. Viszont igen jelentős eseménye az évnek, hogy a bajorok belépnek a franciák oldalán a háborúba és elfoglalják Ulmot.

Az 1703-as év katonai szempontból nem hoz nevezetesebb eseményt. Annál mozgalmasabb az év politikai és diplomáciai szempontból. Portugália és Savoya csatlakozik a szövetségesekhez. Ugyanakkor pedig a szövetségesek egyébként is leggyengébb frontján, a Habsburg országokban új küzdő áll a csatasorba: Magyarországon megindul a Rákóczi-szabadságharc. A kuruc hadak villámgyors mozdulatokkal hódítják meg a Felvidéket, Bercsényi hadjárata biztos alapot teremt az örökös tartományok ellen intézett portyázásokhoz és módot ad arra is, hogy a bajor—francia hadakkal egyesülve Bécs ellen támadjanak. Sajnos, ezt a lehetőséget sem a bajorok, sem Bercsényi nem használják ki.

A németalföldi hadszíntéren minden nagyszabású vállalkozásra irányuló angol tervet elutasítanak a hollandok. Eggyedüli eredmény

néhány vár elfoglalása. A tétlenség és sikertelenség elkedvetlenül Marlborough-t, a hadsereget, főleg pedig politikai kihatásai vannak: a kontinentális háborút ellenző szélső tory ellenzék újabb bizonyosságát látja a háború hiábavalóságának és a holland szövetség értelmetlenségének. Követelik, hogy vonják vissza az angol hadsereget. Marlborough egyetért az angol hadseregnek a németalföldi hadszíntérről való kivonásával, azonban azt javasolja, hogy alkalmazzák a birodalmi csapatokkal együtt a Mosel völgyében.

A Felső-Rajnáánál és a Dunánál sokkal mozgalmasabb — bár döntést nem hozó — hadműveletek folynak. Villars, francia marsall, szokatlan időben, februárban elfoglalja a kehli hídfőt, mely ettől fogva a franciák legfontosabb hídfőállása ezen a hadszíntéren. Április végén átkel a Fekete-Erdőn, egyesül a Bajor Választóval. Ausztria helyzete válságos! Bécs elfoglalása küszöbön áll: nyugatról a bajor—francia seregek, keletről a kurucok fenyegetik. Azonban a Bajor Választó előbb Tirol ellen megy, hogy egyesülhessen Vendôme francia marsall itáliai seregeivel. Az akció az igen nehéz terepen a tiroli nép hősi ellenállása következtében meghiúsul. Októberben Höchstädtnél a francia—bajor seregek győzelmet aratnak az osztrák és birodalmi csapatok felett. (Első höchstädti csata.) Az idő azonban már a Bécs elleni hadműveletekre nem kedvez. A Habsburg-birodalom lélegzethez jutott! De csak lélegzethez!

Az első két hadiev mérlege a szövetségesek szempontjából igen kedvezőtlen. Kiszorították ugyan a franciákat a Maas és Rajna alsó folyásától, azonban Spanyolország, Itália, Flandria biztosan az ellenség kezén van, sőt Bajorországba is szilárdan befészkeltek magukat. Az idő Franciaországnak kedvez, s bár súlyos gazdasági bajokkal küzd, azonban a hadsereg hatalmas és a háború irányítása egy kézben van. XIV. Lajos szuverén ura az államnak, a hadseregnek és elhatározásai-ban senkire nem kell tekintettel lennie. A szövetségesénél az angol—holland hadsereg főparancsnokának, Marlborough-nak helyzete rendkívül nehéz: függ az angol parlamenttől, a hollandoktól, a különféle pártoktól, a birodalomtól és egy sereg német fejedelemtől. Ezek mindegyike utasít vagy kér, fenyeget vagy rimánkodik. Hollandia már roskadozik a pénzügyi terhek alatt és kölcsönt kölcsön után vesz fel. Angliában a Godolphin adminisztráció helyzete rendkívül labilis. A háború finanszírozására az állam hatalmas kölcsönöket vesz fel a City pénzembereitől. Ez szükségképpen a városi polgárság, a kereskedő osztály politikai befolyását növeli a földbirtokos osztály hátrányára. A földbirtokos osztály ezenkívül azt is panaszolja, hogy a háború összes költségeit ő viseli a földadón keresztül. Ez a panasz jogosult volt, ugyanis a pénzügyi adminisztráció akkori eszközei és lehetőségei mellett, lehetetlen volt a kereskedelmi jövedelmeket és profitokat ellenőrizni és megfelelően adóztatni. Így az adózás terhe a földbirtokos osztályon volt, mely földjeit nem rejthette el az adótisztek elől. Ugyanakkor a háború első éveiben igen jó termés volt Angliában, ami a szegény népre ugyan kedvező volt, de annál kevésbé

a földbirtokos osztályra, melynek üzleti lehetőségeit az alacsony árak erősen rontották. Az utolsó hadiév eredménytelenségei az elégedetlenek táborát még jobban megnövelte, háborúellenes hangulat lesz úrrá és a kormányzat helyzete egyre bizonytalanabbá válik. Éles vita robban ki a szövetségesek táborán belül a Franciaországgal folytatott kereskedelem ügyében. Hollandia elsősorban kereskedő állam lévén, nem nélkülözhetette a francia kereskedelmi kapcsolatokat, viszont Angliában ez nagy felháborodást szült. Hollandia azzal védekezett, hogy a Franciaországból jövő pénz nélkül nem tudná a háború költségeit viselni. Végül is az angol parlament csak abban az esetben hajlandó a hadi kiadásokat megszavazni, ha a hollandok elállnak a franciákkal való kereskedelemről. A hollandok engednek, eltiltják a kereskedelmet, azonban a csempészés tovább folyik Franciaország felé — és ebben az angol kereskedők is tevékeny részt vesznek! Mindenesetre az ügy alkalmas volt arra, hogy szítsa az ellentéteket a két szövetséges között, növelje a békepártot és megnehezítse a kormányok helyzetét.

Bajok vannak Savoyában, melynek a franciáktól való elfoglalása küszöbön áll. Birodalmi fejedelemségek pedig egyre jobban ingadoznak és a bajor példa követésére gondolnak.

A legnagyobb baj azonban Ausztriában van. A bajok oka elsősorban Lipót császár és tanácsosainak hallatlan tehetetlensége, szakértelem hiánya, az egész állami adminisztráció megbízhatatlansága és korruptsága. A magyar és bajor hadak a birodalom szívét fenyegetik, az adók nem folynak be, üres az államkassza. A birodalom gazdaságilag, politikailag és katonailag az összeomlás szélén áll. A helyzetet legjobban a haditanács elnökévé kinevezett Savoyai Jenő drámai jelentése jellemzi: „A veszély mindenütt növekszik és végül is nincs menekvés: nemcsak a Bajor Választó oldaláról, hanem mindenütt, itt Magyarországon, a birodalomban és Morvaországban is veszély fenyeget és valójában az ajtó előtt áll, ha Ő Császári Felsege extrem elhatározásokkal és gyors végrehajtásokkal a bukást meg nem akadályozza... Őfelségének koronájáról, jogairól, országairól és népeiről van szó és nincs egy perc veszteni való idő sem, hanem Ő Császári Felsegének minden rendkívüli eszközt meg kell ragadnia, hogy azonnal jelentős pénzüsszegeket hajtson fel, hogy ezáltal néhány erélyes intézkedést hajthassanak végre... Ellenkező esetben nem tudok tanácsot adni... és Őfelsége monarchiája már nem állhat fenn sokáig. Ne fosszon meg Ő Császári Felsege kegyeitől azért, mert tollamnak szabad futást engedek; azonban Isten előtt nem mernék felelősséget vállalni, ha nem tenném; ugyanis a dolgokat oly zavaros állapotban találtam, hogy így talán még nem is voltak, mióta Őfelsége dicsőséges háza uralkodik... A hadsereg és garnizonok állapota Felseged előtt túlonúl ismert. A legénység nagy része meztelen, nincs pénzüik, a tisztok koldusszegények; sokan az éhségtől és szükkégtől halnak meg, a betegek pedig az ápolás hiánya miatt. Egy várban sincs védelmi felszerelés, még néhány napra sem, sehol nincs raktár, senkit nem fizetnek, ezért a nyomor általános, ennek következtében tisztok és legénység kishitű,

úgyhogy nem hallani tőlük mást, mint siralmat és kétségbeesést, mely az égbe kiált.”^{5/c}

Tehát a szövetségesek helyzete kétségbeejtő! Nemhogy egy csatavesztés, de még egy olyan eseménytelen esztendő is, mint az 1703-as, a háború elvesztését jelentené. Valaminek történnie kell, valami nagyot kell cselekedni!

A két fél hadműveleti tervei 1704 tavaszán

A két fél helyzetét 1704 tavaszán az 1. sz. vázlat szemlélteti. A francia—bajor erők csoportosítása: Németalföldön Maastrichttal szemben áll Villeroi marsall 45 000 fővel. A Mosel völgyében, Lotharingiában és a Rajna mentén kb. 20 000 fő. Strassburgnál van Tallard marsall 30 000 fővel. Ulmnál és Bajorország egész területén elszórva a Bajor Választó és Marsin francia marsall alatt 60—70 000 fő. Első pillanatra láthatók a franciák és bajorok helyzetének nehézségei. A Duna mentén levő erőket kb. 200 km-es úr választja el Elzásztól s így ezek a seregek elé vannak szigetelve. A nagy távolság, a Fekete-Erdő igen nehezen járható vidéke, az itt levő ellenséges erők, végül pedig a lakosság ellenséges érzülete miatt, az utánpótlás, de még a hírközlés szempontjából is legnehezebb helyzetben vannak ezek az erők. A futárokat elfogja az ellenség és a posta legbiztosabb módon svájci kereskedőkön keresztül ér el Franciaországba és onnan ide.⁶

A francia hadműveleti terv lényegében semmi nagyobb szabású hadműveletet nem irányoz elő. XIV. Lajos inkább az ellenség mozgulataitól teszi függővé elhatározásait. Egyetlen aktív, támadó terv a Bajor Választóé, aki az Elzászból, a Fekete-Erdőn keresztül érkező erősítés beérkezése után Nördlingen, majd Nürnberg irányába akar támadni. (2. sz. vázlat.)^{6/a}

^{5/c} Savoyai Jenő levele a császárhoz. Pozsony, 1704. I. 17. Feldzüge VI. Supplement Heft: 17—18. o.

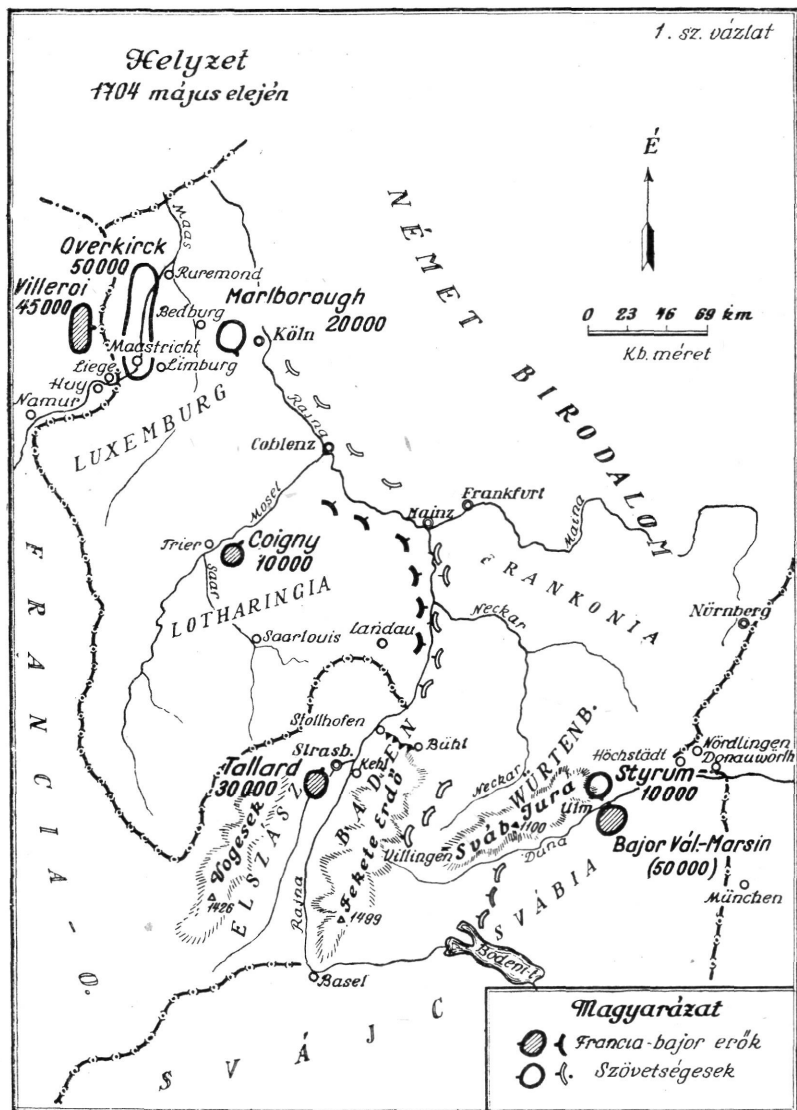
⁶ Általában három hét alatt ért egy levél Strassbourgból a Duna völgyébe, azonban igen sokszor még több időbe került, vagy egyáltalán nem érkezett meg. Pl. XIV. Lajos január 11-én kelt intézkedéseit csak március 26-án kapja meg Marsin, bár öt különféle úton küldték el. Április 3-án írja Chamillart hadügyminiszter Marsinnak, hogy tizenegy különböző úton küldte el januárban a hadjárat megnyitására vonatkozó intézkedéseit, de úgy látszik, eddig még egyiket sem kapta meg. Campagne de Marsin I. köt. 58., 83., 92. és 185. o, Campagne de Tallard I. köt. 51. o.

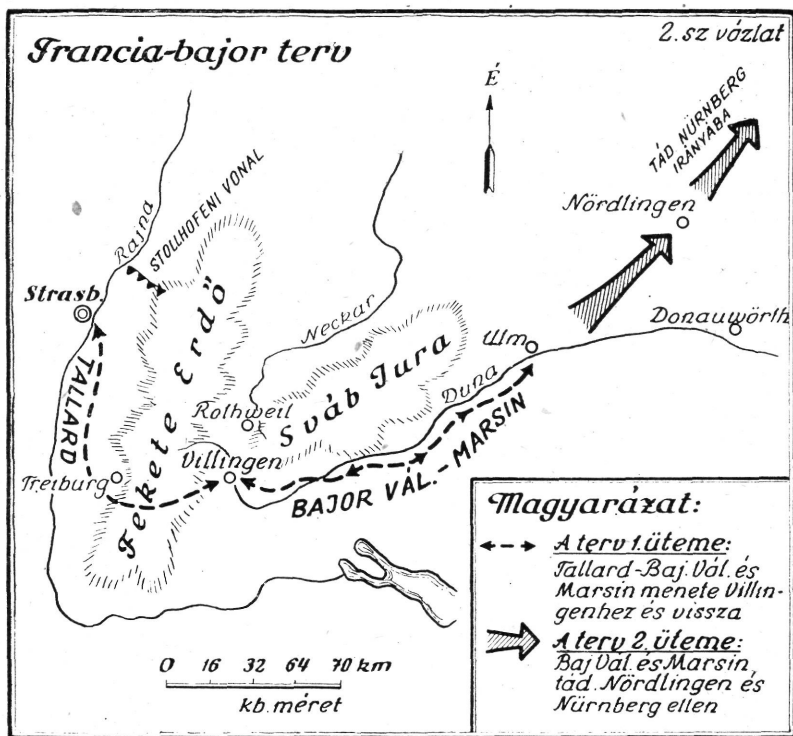
^{6/a} Ez a terv a Rákóczi-szabadságharcot közvetlenül érinthette és világosan kitűnik belőle, hogy a franciák és bajorok ebben az időben egyáltalán nem gondoltak a Rákóczi hadaival való egyesülésre és egy Bécs elleni közös támadásra. Ahogyan a francia marsallok leveleiből kitűnik, ilyen nagyszabású akció megalhadta a bajorországi seregek teljesítőképességét. Mindenesetre ezt nem közölték Rákóczival, sőt az év elejétől egészen ápriliséig állandóan hitegettek, hogy megindulnak Bécs ellen. Archivum Rákóczianum. 2. osztály. I. köt. 241. és 340. o, Campagne de Marsin I. köt. 41., 105—106. és 167. o.

Különbön a Bécs elleni közös hadműveletekre ebben az időben Rákóczi részéről sem voltak meg az előfeltételek. Bár Felvidék biztosan a kezében volt, azonban a Bécs elleni akcióhoz Dunántúlt is birtokba kellett volna venni. Amint tudjuk, Károlyi kezdeti sikerek után fejezetten menekült erről a területről, s májusra egész Dunántul újra a császáriak kezén volt.

Helyzet
1704 május elején

1. sz. vázlat

Mint már említettük, a szövetségesek helyzete 1703 őszére válságossá vált. Hosszas tanácskozások folynak Londonban, ahol Wratislaw, a bécsi udvar kiküldöttje rá akarja venni Godolphin miniszterelnököt és Marlborough-t, az angol-holland hadsereg parancsnokát, hogy a tavasz folyamán erős hadsereget küldjenek le a Dunához, hogy az osztrák és birodalmi erőkkel együtt leverjék Bajorországot. A terv megvalósítása sok nehézségbe ütközik. Elsősorban tiltakoznak ellene a hollandok, akik a francia inváziótól való páni félelmükben, hallani sem akarnak arról, hogy a németalföldi frontról csapatokat vonjanak el. Azonban magában az angol parlamentben is nagy ellenzéke van a tervnek. Végül is Godolphin és Marlborough hallatlan felelősséget vállalva magukra, elhatározzák, hogy az angol és angol zsoldban álló szövetséges csapatokat leküldik a Dunához és erről sem a hollandokat, sem pedig az angol parlamentet nem tájékoztatják.

A szövetségesek helyzete 1704 májusában (1. sz. vázlat): A Maas mentén van széthúzott elhelyezésben Overkirck parancsnoksága alatt a holland hadsereg és zsoldos csapatai. (Kb. 50 000 fő.) Bedburgnál

gyülekezik az angol hadsereg Marlborough alatt, kb. 20 000 fő. Köln-től Mainzig néhány zászlóalj és escadron^{6/c} birodalmi csapat, Mainztól a stollhofeni vonalig^{6/c} gyenge folyammegfigyelést végző erők. A stollhofeni vonalat kb. 5—6000 fő tartotta megszállva. Ulmnál a francia—bajor seregekkel szemben van Styrum generális kb. 10 000 fővel. Württemberg, Svábia, Frankónia és Báden területén kb. 20—30 000 fő van elszórva. Ezek az erők részben a Fekete Erdő átjáróit őrzik, részben a Duna és Bodeni tó közti területet zárják el, részben pedig még kiegészítés alatt állnak.

Marlborough május 18-án indul meg Bedburg alól. Mindenki úgy tudja, hogy a Mosel vidékére megy, hogy ott támadjon Franciaország ellen. Azonban valódi szándéka — az osztrákokkal történt megállapodás szerint —, hogy Coblenz—Mainz—Neckar völgye menetvonalon Württembergbe menetel, a birodalmi és osztrák erőkkel egyesülendő. Június 3-án már elhagyta Mainzot, 7-én a Neckar völgyében van.

A franciák feszült figyelemmel kísérik az angol sereg mozdulatait. Malborough négy irányban fejthet ki akciót: 1. a Mosel völgyében, 2. Elzász ellen, 3. a Bajor Választó és Marsin ellen, 4. végül pedig Németalföld ellen, mégpedig úgy, hogy a Rajna a szövetségesek kezén lévén, hajóra rakja csapatait és visszaúztatja őket Kölnhöz, ahol már a franciák számbelileg gyengébbek, miután Marlborough Bedburgtól való elindulása után Villeroi marsall egy erősebb oszloppal párhuzamosan követte. És ezt a mozdulatot a szárazföldön menetelő franciák nem tudják kiparírozni, nem tudnak a Rajna sodrát kihasználó angolokkal versenyt futni. Teljes világossággal csak akkor lehet látni, ha az angolok elérkeztek a Neckarhoz és ott délkeletnek kanyarodnak, mert ekkor már bizonyos, hogy Bajorország ellen mennek. Mindeddig azonban nem köthetik le magukat semmilyen irányban, nem csoportosíthatják át erőiket, mert például ha az elzászi erők zömét átküldenék Bajorországba, akkor Marlborough ide fordulna és elfoglalhatná ezt az igen fontos területet. Tehát várni kell addig, amíg Marlborough szándéka teljesen világossá válik.

Időközben csak annyit tesznek, hogy az eredeti terveknek megfelelően elküldik a Fekete Erdőn keresztül a Bajor Választónak szánt 12 000 fő újoncot, akiket május 19-én Villingennél ad át Tallard. (2. sz. vázlat.)

^{6/c} A zászlóalj létszáma ebben az időben — bár a seregek erejét már zászlóaljokban fejezték ki — igen különböző volt. Az adminisztratív egység a század volt, a zászlóalj pusztán taktikai egység. A zászlóalj 3—6 századból állt, századként kb. 150 fővel. Így a zászlóaljak létszáma 450—900 fő között mozgott. Átlagosan 600—700 főt vehetünk. A lovasságnál szintén a század volt az adminisztratív egység, 70—80 fővel. Taktikai egység az escadron volt, mely mindig két századból állt, létszáma tehát 140—160 fő volt. Einleitung zur Darstellung der Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Wien. 1876. 207., 211. és 389. o.

^{6/c} A stollhofeni vonal Bühl és Stollhofen között húzódott. Tábortéri rendszer volt, melyet Bádeni Lajos építtetett a kehl francia hídfő ellen-súlyozására. Ez a vonal zárta le a Fekete Erdő és a Rajna közti nyílást és megakadályozta, hogy a franciák a bádeni síkság ellen támadhassanak. (L. 1. sz. vázlatot.)

Marlborough június 22-én egyesül Bádeni Lajossal, az osztrák és német birodalmi erők parancsnokával. Ezt megelőzően a két vezér haditanácsot tartott az itáliai hadszíntérről ide rendelt Savoyai Jenővel. Elhatározzák, hogy Marlborough és Bádeni Lajos, mint társparancsnokok együtt vezetik az egyesült seregeket, Savoyai Jenő pedig a Rajnához megy és az ott levő csapatokkal megszervezi a Rajna és a stollhofeni vonal védelmét és biztosítja a fősereget az ellenséggel szemben.

A schellenbergi ütközet és Donauwörth elfoglalása

(3. sz. vázlat)

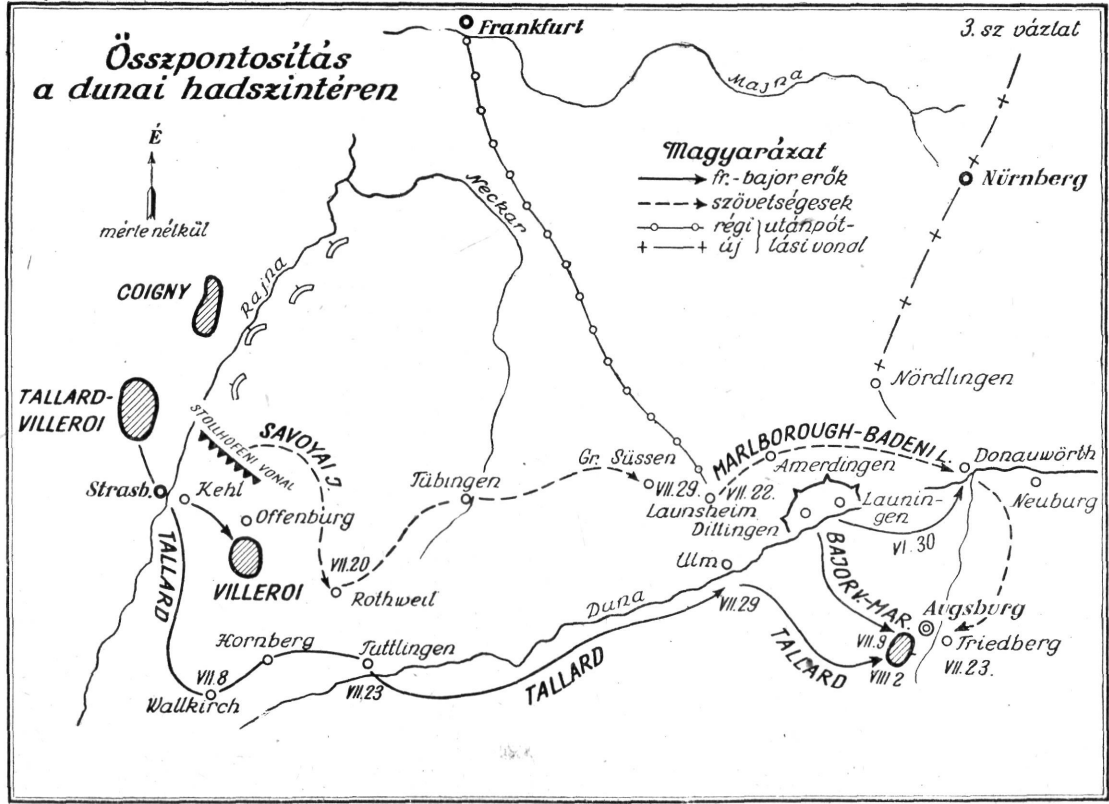
Bádeni Lajos és Marlborough serege Launsheimnél egyesült. A két vezér 76 zászlóaljat és 177 escadront (kb. 80—90 000 fő) kitevő serege hatalmas erőt jelentett. Felhasználására nézve azonban a két vezér között nincs egyetértés. Bádeni Lajos az erők megosztását akarja, míg Marlborough együtt akarja tartani a sereget. Végül is az angol vezér álláspontja győz, a sereget együtt tartják. Marlborough a továbbiakban azt akarja, hogy induljanak Donauwörth elfoglalására, mert ez hadseregének utánpótlása miatt alapvető követelmény. Az utánpótlási vonal eddig a Rajna és Neckar völgyén keresztül húzódott. Ez a vonal most már nem felelt meg a követelményeknek, mivel a franciák könnyen megszakíthatták és ezenkívül utolsó szakasza a Sváb Jura nehezen járható és terméketlen vidékére esett. Ezenkívül általános stratégiai szempontból is át kellett állítani az utánpótlást a hadsereg arcvonalára merőleges irányban, mivel az eddigi irány arra hegyes szögben húzódott.⁷ Az új utánpótlási vonal Donauwörth—Nördlingen—Nürnberg irányában húzódott, az igen gazdag Frankóniára támaszkodott és egyben ez jelentette a Bajorország ellen déli irányba működő hadsereg arcvonalára merőleges, természetes utánpótlási vonalat is. Ehhez azonban először el kell foglalni Donauwörthöt, mint az utánpótlási vonal utolsó állomását. Ugyanakkor Donauwörth elestével a bajor—francia sereg helyzete dillingen—lauingeni igen erős állásaiban tarthatatlanná válik, mivel innen a szövetséges sereg fenyegeti Augsburgot és Münchent, elvágja Rain, Neuburg és Ingolstadt váraitól, melyektől függött a sereg élelmezése.⁸

Marlborough már hetekkel ezelőtt megkezdte az új hadművelési bázis kiépítését. Nördlingenben és Nürnbergben nagy raktárakat és kórházakat létesített. Frankfurti ügynökei már felvették a kapcsolatot

⁷ A hadsereg arcvonalával párhuzamosan futó utánpótlási vonalat az ellenség könnyen áttörheti, ezenfelül visszavonulás esetén elszakad tőle. Míg a merőlegesen futó utánpótlási vonal mentén a hadsereg könnyen vissza tud vonulni.

⁸ Ezért helytelen Ratzenhofer nézete, aki nem ismerte fel Donauwörth elfoglalásának fontosságát az utánpótlás szempontjából. Szerinte a vállalkozás értelmetlen volt, mivel „A szövetséges sereg átjárót akart nyerni a Dunán, amit azonban... Neuburgnál harc nélkül... megkaphatott volna.” Feldzüge VI, 424—425. o.

Összpontosítás a dunai hadszíntéren

ezzel a vidékkel is és nagy mennyiségű élelmiszert vásároltak fel Frankóniában. Tervét már június 8-án — tehát Bádeni Lajossal való találkozása előtt — közölte Godolphinnal: „Két nappal az egyesülés után egyenesen Donauwörthnek menetelek. Ha be tudom venni ezt a helyet, akkor raktárakat létesítek ott.”⁹

A vállalkozás nem indult meg azonnal Bádeni Lajos ellenkezése miatt. Csak június 27-én fogadta el a tervet. A sereg 30-án indult meg keleti irányba, július 1-én Amerdingenben van és 2-án átlépve a Wörnitz patakot, megtámadja a Donauwörthtől északkeletre levő Schellenberg magaslatot. A franciák és bajorok néhány napja kezdték meg Schellenberg megerősítését és munkálataikkal a szövetségesek beérkezésekor még nem voltak készen. A 14 000 főnyi védősereg, melyet D'Arco generális parancsnoksága alatt 30-án küldtek ki a franciák dillingen—lauingeni megerősített állásukból — elkeseredetten védekezik, azonban többórás küzdelem után, mely csak az alkonyi órákban ér véget, hátrálni kényszerül. D'Arco csapatait a szövetségesek üldözik, teljesen szétverik, majd bevonulnak Donauwörthbe. Így Marlborough terve sikerrel járt: sikerült elfoglalnia új utánpótlási vonalának utolsó állomását, egyben központi fekvésű átkelőhelyet is nyert a Dunán.¹⁰

Események a Rajnánál.

Tallard menete a Fekete Erdőn keresztül.

Savoyai Jenő ellenmozdulata.

(3. sz. vázlat)

Amíg Marlborough és Bádeni Lajos seregeinek egyesülése végbe megy, Savoyai Jenő a Rajnánál a legnagyobb zavarban van. Minden pillanatban várja a franciák támadását a Rajnán keresztül, vagy a stollhofeni vonal ellen, melyet a rendelkezésre álló kevés és rosszul felszerelt csapattal nem tudna kivédeni. A franciák azonban, főleg a Rajna túlsó partján operáló hadsereg ellátásának nehézségei miatt, nem támadnak. Viszont felismerik, hogy a Bajor Választót valamilyen módon meg kell segíteni, mert különben elbukik a túlerővel szemben.

Június 23-án XIV. Lajos kiadja intézkedését a bajorok megsegítésére. A rajnai hadsereget három részre osztja: a) Tallard marsall, 40 zászlóaljjal és 50 escadronnal, meneteljen a Fekete-Erdőn keresztül és csatlakozzék a Bajor Választóhoz. b) Villeroi marsall, 40 zászlóaljjal

⁹ Marlborough levele Godolphinhoz. 1704. VI. 8. *Churchill*: Marlborough II. 368. o.

¹⁰ Sajnos, nincs terünk arra, hogy az ütközettel részletesebben foglalkozzunk, pedig harcászati szempontból igen sok tanulsággal szolgál. A siker azon múltott, hogy az ellenségnek ne engedjenek időt arra, hogy védelmi munkálatait befejezze. Ezért Marlborough és Bádeni Lajos seregével merész oldalmenettel, erőltetett ütemben Schellenberghez ért, ott elővédjével azonnal támadásba ment és magára vonta az ellenség erejének zömét. A beérkező főcsapat az állásnak az ellenség által elhanyagolt részeire támadott, azokat áttörte, majd hátába került az elővéddel szemben szívósan védekező csapatoknak.

és kb. 70 escadronnal meneteljen Offenburghoz, itt kösse le a stollhofeni vonalban levő ellenséget és akadályozza meg, hogy Elzász ellen támadjon; ha ez az ellenség Tallard menetének hírére elindulna a Duna felé, akkor csatlakozzék Tallardhoz. c) Coigny generális 10—12 zászlóaljjal és ugyanennyi escadronnal fedezi Elzászt.

Tallard és Villeroi 27-én kapja meg az intézkedést. Mindkét marsall elégedetlen a tervvel: „Bátorkodom kijelenteni — írja Tallard —, hogy a jelenlegi körülmények között Felséged nem juthat olyan elhatározásra, mely nem ütközne rendkívüli nehézségekbe, tekintve a Rajna és Duna közt levő nagyszámú ellenséges erőket, melyek összeköttetések folytán csatlakozni képesek egymáshoz, miközben Felséged és a Bajor Választó csapatai el vannak választva egymástól és összeköttetés nélkül a levegőben lógnak. Én tehát teljesen az ellenség elhatározásaitól függök, annál is inkább, mivel nem lévén semmi kapcsolat a Bajor Választóval, nem várhatok tőle segítséget.” Szükség lenne még 50 escadron lovasságra és egy külön hadseregre, mely Savoyai Jenőt lekötné és ebben az esetben a győzelem kétségtelen lenne, azonban „mivel mindez nincs meg, kár vesztegetni a szót rá.”¹¹

Tallard terve¹² az, hogy 1-én Kehlnél átlépi a Rajnát és itt egy-két nap pihenőt tart. Menetvonala nem a Kinzing völgye — mely a Fekete Erdőn keresztül a legbiztosabb útvonal — mert az ellenség műszaki zárrakkal lezárta, sőt védőállásokkal is megerősítette. Wallkirchon keresztül menetel Hornberg felé. A sereg ellátásának egyik bázisa a Villeroi által megszállt Offenburg lesz. Visz magával egyhavi lisztkészletet, 10 napi kenyeret és 5 napra szóló kétszersültet s így az ellátás biztosítva van az első napokban, és ezután már sütőkemencéket állít fel. Ezenkívül visz magával 4000 ágyúlövedéket, 5055 „tonna”^{12/a} lőport, sőt lábbeli készletet is a katonák számára. Mindezt 2000 kocsi fogja szállítani.

Tallard 16-án Villingen alatt van, seregének egy részével ostrom alá veszi a várat, a főerőkkel azonban továbbmenetel. Az ostrom azonban elhúzódik — később sem sikerült — s ezért, valamint, mert a magával hozott kenyér megromlott, két napig kénytelen várni, míg az oszlop végénél levő kétszersült beérkezik. Az oszlop vége ekkor kb. 35 km-re Hornbergnél van lemaradva. A rendkívül hosszú vonat igen nehézé teszi a menetet az egyébként is nehezen járható vidéken, ahol még vezetők sincsenek, mert Bádeni Lajos kitelepítette a lakoságot.¹³

Tallard és Villeroi mozdulata a szövetségesek szempontjából igen veszélyes, mert azt eredményezheti, hogy az angolok menete ellenére, a bajorok és franciák számbeli fölénybe kerülnek, vagy legalábbis egyenlő erők lesznek, tehát döntés nem érhető el. Hogy ezt elkerülhessék, ahhoz vagy az kell, hogy az egyesült sereg még Tallard beérke-

¹¹ Tallard levele XIV. Lajoshoz. Campagne de Tallard, I. 336. o.

¹² Uo. 330. o.

^{12/a} tonna = „tonneau”, két kerekű lőszerszállító jármű.

¹³ U. o. II. 44. o.

zése előtt megverje a bajor—francia sereget, vagy pedig Savoyai Jenő csatlakozzék a fősereghez és így a számbeli fölény újra a szövetségesek oldalán legyen. Az első lehetőséget Bádeni Lajos és Marlborough nem használja ki, Savoyai Jenő mozdulata pedig azzal a veszéllyel jár, hogy a gyengén hagyott stollhofeni vonal ellen az Offenbournál levő Villeroi támadásba megy. Savoyai Jenő igen nehéz választás előtt áll: védje a stollhofeni vonalat és hagyja Tallardot elvonulni, vagy üritse ki a vonalat és kövesse Tallardot? Végül is úgy határoz, hogy a kisebbik veszélyt választja és július 9-én, csak kis erőket hagyva a stollhofeni vonalban, 25 zászlóaljjal és 25 escadronnal Rothweil irányba menétel, ahova több megállás és kisebb visszatérés után 20-án érkezik be. Itt csatlakozik hozzá a főseregtől 40 escadron.

XIV. Lajos, értesülve Savoyai Jenő mozdulatáról, utasítja Villeroit, hogy csatlakozzon Tallardhoz, ugyanakkor elvesz tőle 12 zászlóaljat és 10 escadront és Flandriába küldi. Villeroi úgy értesül, hogy Savoyai Jenő visszament a vonalba. Jelenti a királynak, hogy ezek után szükséges, hogy ő Offenbournál maradjon. Így a király igen helyes szándéka nem valósul meg, Villeroi serege felhasználatlan marad Offenbournál. Pedig csapataira milyen nagy szükség lett volna Höchstädtnél!

Az osztrák és angol feldolgozások igen nagy dicsérrel emlékeznek meg Savoyai Jenő magatartásáról, míg a francia hadvezetőség, első-sorban Tallard kevés dicsérő szót kap. Véleményünk szerint Tallard menete hatalmas katonai teljesítmény, mondhatni katonai mestermű! Ugyanakkor pedig érdekes megfigyelni, hogy Savoyai Jenő, aki pedig a gyors és meglepetésszerű akciók mestere volt, és aki a törökkel szemben éppen merész támadásaival ért el hatalmas eredményeket, itt mennyire tartózkodóan, túl óvatosan viselkedik. Alapjában véve féltlenül nézi Tallard elvonulását, holott a támadásra igen kedvezőek voltak a körülmények. Igaz ugyan, hogy Tallard serege erősebb volt, azonban ugyanakkor olyan előnytelen volt a helyzete — kb. 40—50 km hosszúságban volt elnyújtva menetoszlopa —, hogy megtámadása, főleg azonban kisebb-nagyobb rajtaütésekkel való felőrlése, biztos eredménnyel járt volna. Miután értesül Rothweilnél, hogy a franciák felhagytak Villingen ostromával és elvonultak Tuttlingen felé, csak kisebb erőket hagyva Tallard megfigyelésére, seregének zömével Tübingen keresztül július 29-én Gr. Süssenre érkezik. Tallard pedig ugyanezen a napon hatalmas menetteljesítménnyel, elcsigázott sereggel, de bántatlanul eléri Ulmot.

Bajorország felégetése. Bajor—francia tervek

Donauwörth elfoglalása után a szövetségesek előtt nyitva áll Bajorország. Tehát itt az alkalom, hogy mindaz, ami eddig történt — a hatalmas menet Németalföldről, a szövetséges erők egyesülése a Dunánál, a Marlborough által vállalt hatalmas politikai és katonai kockázat — a Bajor Választó leverésében nyerjen igazolást. A francia—

bajor erők Donauwörth eleste után azonnal kiürítik Duna menti megerősített állásaikat és levonulnak Augsburg mellé (3. sz. vázlat), ahol a Lechre és Augsburg várára támaszkodva, újra megerősített állásba húzódnak. Helyzetük igen rossz: nincs megfelelő ellátás, Bajorországból nem kaphatnak élelmet, hitelük nincs, a meglevő készpénz pedig nem elég arra, hogy gabonát vásároljanak, melynek ára napról napra emelkedik. Az ingolstadti, raini, neuburgi váraikból nem kaphatnak élelmet, mivel a szövetségesek elválták az összeköttetést, Ulm pedig túl messze van ahhoz, hogy onnan élvezhessék rendszeresen a csapatokat. Tallardról semmi hír nincs, pedig nélküle a helyzet reménytelen.¹⁴

Ezzel szemben a szövetségesek helyzete igen kedvező, utánpótlásuk szilárd és megbízható. Donauwörthnél központi helyzetben vannak, elválták az ellenség utánpótlását és egyenesen Bajorország szívébe támadhatnak. Tehát a döntő akció végrehajtására — legalábbis úgy látszik — minden körülmény kedvező. Négy lehetőség kínálkozik: 1. az egyesült francia—bajor erőket csatára kényszeríteni és megverni; 2. a bajor kézen levő várakat — Ulmot, Raint, Neuburgot, Ingolstadtot, Augsburgot és Münchent — ostrom alá venni, elfoglalni és ezzel az ország életfontosságú gócait kézbevenni; 3. a Bajor Válaszó leválasztása a franciák oldaláról tárgyalások, fenyegetések és ígérek útján; 4. végül pedig — amennyiben egyik eljárás sem hoz eredményt, s az ellenség igen erős állásokba húzódva nem fogadja el a nyílt csatát, portyázó harccal elvágni utánpótlásától, kiéheztetni, felmorzsolni.

A bajor—francia erők nyílt csatára való kényszerítése már a Duna északi partján sem sikerült. Dillingen—lauingeni, igen erős állásaikba behúzódvá, inkább eltűrték, hogy a szövetségesek arcvonaluk előtt oldalmenetet hajtsanak végre (3. sz. vázlat), semhogy kimozduljanak. Miután a szövetségesek elfoglalják Donauwörthöt, elhagyják dunai állásaikat, de csak azért, hogy újra körülsáncolják magukat. Magatartásuk teljesen indokolt: amíg Tallard nem érkezik meg, nem gondolhatnak nyílt csatára. Marlborough világosan látja ezt: „Biztosíthatom — írja Godolphinnek —, ha bármilyen alkalmat adnak, boldogan elvállaljuk a csatát, mivel ez dönti el az egészet, ugyanis csapataink igen jók.”¹⁵

A második lehetőség megvalósításához — a bajor kézen levő várak elfoglalásához — hiányzik a megfelelő ostromfelszerelés. Az angolok csak tábori tüzérséget hoztak magukkal, az ostromhoz szükséges nehéz-tüzérséget és műszaki felszerelést az eredeti megállapodás szerint, a birodalomnak kellett volna szállítani. Azonban július 14-ig csak 12 db 24 fontos löveg érkezik meg és ezzel nem lehet hozzáfogni az ostromhoz. „A mi nagy szerencsétlenségünk — írja Marlborough —, hogy minden ostromhoz szükséges anyag hiányzik, különben ezt a leveletem

¹⁴ Marsin helyzetjérékoztatása Chamillarhoz. 1704. VII. 9. Campagne de Marsin. I. 234. o.

¹⁵ Churchill: Marlborough II, 397. o.

Münchenből irtam volna.”¹⁶ Végül is csak kisebb várak elfoglalásához fogtak hozzá, mint Rain, Neuburg, azonban München, Augsburg és Ulm elfoglalására nem is gondolhattak.

Amennyiben sem az első, sem a második módon nem lehetett eredményt elérni, meg kellett volna kísérelni az ellenség erőinek portyázással való felmorzsolását. Erre sem Marlborough, sem Bádeni Lajos nem gondolt, egyedül Savoyai Jenő fejében fordult meg: „Egyenest neki kellene menni az ellenségnek — írja a távolból — és amennyiben nem lehet megtámadni, felállni félóra járásnyira tőle s mivel lovasságban fölényben vannak (ti. a szövetségesek) és a vidék nyílt, könnyen elvághatják összeköttetését (ti. az ellenségét) Ulmmal és Bajorországgal és megakadályozhatják, hogy furazsirozhasson, mivel biztos, hogy Augsburgban nincs raktárunk s így kénytelenek lennének elhagyni ezt a helyet. Ekkor ki kellene használni visszavonulásukat és olyan közelről követni őket, hogy nem lenne lehetséges számukra, hogy az alkalmat (ti. a nyílt csata alkalmát) elkerülhessék.”¹⁷ Angol vélemény szerint ez az eljárás sem vezetett volna eredményre, mert Augsburgban volt annyi élelem, hogy abból a francia—bajor hadak fenntarthatták volna magukat.¹⁸ A kérdés eldöntése igen nehéz. Amint Marsin jelentéséből láttuk, igen nagy ellátási gondjaik voltak és egyáltalán nem biztos, hogy az Augsburgban levő élelemkészlet elegendő lett volna huzamosabb ideig. Azonban rendkívül érdekes a kérdés más vonatkozásban: a Savoyai Jenő által ajánlott eljárás tisztára az, amit a kurucok is alkalmaztak a császáriak ellen — a portyázó harc. Savoyai Jenő ezt a harcmódot Magyarországon, a török elleni harcokban ismerte meg, mint ahogyan a kurucok is csak a másfél évszázados török elleni harc tapasztalatai alapján alkalmazták. Élesen látható itt a különbség: a török háborúban hadvezérré lett Savoyai Jenő megérti a portyázó harc lényegét és alkalmazni akarja, viszont a németalföldi és rajnai hadszíntér tapasztalataival rendelkező Marlborough nem is gondol rá. Egyedül Bádeni Lajos magatartása problematikus, hiszen bő tapasztalata volt a török háborúból, amelyekben kiváló hadvezérnek számított. Itt, Bajorországban ő sem gondol a portyázó harcra, sőt kijelentette, hogy nem hajlandó „à la hussar” harcolni. Persze Savoyai Jenő javaslatát is bizonyos kételkedéssel kell fogadnunk, hiszen ő maga Tallarddal szemben nem alkalmazta a portyázó harcmódot.

Így nem maradt más hátra, mint a Bajor Választót tárgyalások útján leválasztani a franciák oldaláról. Megindulnak az alkudozások, melyek során a szövetségesek különféle ígéretekkel és fenyegetésekkel akarják a Bajor Választót jobb belátásra bírni. Ugyanakkor pedig, hogy az ingadozó fejedelmet elhatározásra bírják, hozzákezdnek országának felégetéséhez. 400 helység pusztul el és a nemrég még

¹⁶ Uo.

¹⁷ Savoyai Jenő levele a savoyai herceghez, Feldzüge VI. Supp. Heft. 131—132. o.

¹⁸ Churchill: Marlborough II. 406. o.

virágzó Bajorország falvainak és városainak helyét csak üszkös romok, csupasz kémények és összedült házak jelzik. A választót országának pusztulása, feleségének befolyása már majdnem engedésre bírják, azonban Marsin marsall erélyes közbelépésére, főleg pedig Tallard régen várt és közeledését jelentő levelére megszilárdul és visszautasítja a szövetségesek ajánlatait. Azonban ekkor már július harmadik hete is eltelt és Marlborough nagy reményekkel elkezdett vállalkozásának semmi eredménye nincs. Semmivel sem állnak jobban a szövetségesek, mint Donauwörth elfoglalásakor, sőt Tallard közeledése folytán a mérleg kezd az ellenség oldalára billenni. A helyzet kezd kínossá válni, általános az elégedetlenség. Savoyai Jenő rendkívül élesen bírálja Marlborough és Bádeni Lajos magatartását: „... az igazat megvallva, a donauwörthi eset óta egyáltalán nem helyeslem magatartásukat. Úgy vettem észre, hogy a Mylord (t. i. Marlborough) igen bizonytalan elhatározásában. Azzal áltatták magukat, hogy a Választó egyezkedni akar. Azt mondták, hogy ez nem időfecsérlés, mégis az eset óta semmit nem tettek, bár az ellenség egész mostanáig annyi időt adott, hogy többet kívánni se lehetett volna... Nem tetszik nekem ez a lassúság. Időt hagytak az ellenségnek, hogy raktárakat létesítsen... így a hadműveletek sokkal nehezebbé váltak.”¹⁹

Július 20. körül a helyzet a következő (3. sz. vázlat): Marsin és a Bajor Választó Augsburg melletti megerősített állásában van. 23-án érkezik Friedbergbe, a tábor tőszomszédságába Bádeni Lajos és Marlborough serege. A két sereg farkasszemet néz egymással. Ugyanekkor Tallard Tuttlingennél elérte a Dunát, tehát menetvonalának legnehezebb részén túl van már. 8—10 napon belül várható, hogy csatlakozzék a fősereghöz. Savoyai Jenő párhuzamosan követi Tallardot. Villeroi Offenburgnál van. A szövetségesek birtokába került Neuburg és Rain vára és ezzel a dunai közlekedés és átkelés szabaddá vált számukra az Ulm és Ingolstadt közötti szakaszon.

A franciák nagy szövetségesek az idő. Már túl vagyunk a nyár derekán, közeledik az ősz, a hadjáratok vége, s a csapatoknak lassanként a téli szállásra kell gondolniuk. Ha addig nincs döntés, ők nyerték meg a hadjáratot, sőt feltehetően a háborút is. A szövetséges seregek kudarca maga után vonná Ausztria összeomlását, a birodalmi fejedelmek nagy részének kiválását, a Goldophin—Marlborough-kormány bukását, tehát a „Grand Alliance” megsemmisülését. Savoyai Jenő világosan látja a helyzetet: „Én csak a lassúságunktól félek és attól, hogy az időt kihasználatlanul vesztegetjük el addig, amíg az angolok és hollandok visszaindulásra gondolnak... és semmi sem lenne számunkra kínosabb és az ellenségnek hasznosabb, ha az időnket elvesztegetnénk.”²⁰ Néhány nap múlva, augusztus 2-án pedig így ír: „Szükségtelen ismertetnem a veszélyt, melyben egész Európa van a jelenlegi körülmények között. Azt hiszem, mindenki előtt ismerős,

¹⁹ Feldzüge VI. előbb idézett levél.

²⁰ Savoyai Jenő levele a császárhoz, 1704. VII. 31. Feldzüge VI. Suppl. Heft. 129—130. o.

hogy mi készítette különösen a tengeri hatalmakat, hogy arra az erélyes és szükséges elhatározásra jussanak, hogy erők legnagyobb részét ebbe az országba küldjék. Tehát ki kell ezt használni, mégpedig azonnal, mivel az évszak már nagyon előrehaladt és később a rossz idő sok olyan félni való dolgot hoz magával, mely az ügyek kinézetét teljesen megváltoztathatja.”²⁰

A franciák és bajorok részéről tehát az egyetlen helyes elhatározás az lett volna, ha továbbra is kerülik a döntést és nem keresik az összeütközést a szövetségesekkel. Amint látni fogjuk, éppen ezt nem ismerték fel, s ha valahol, akkor itt kell elmarasztalnunk a Bajor Választót, Tallardot és Marsint. Ami eddig történt mindkét részről, kiegyenlítette egymást: az angol seregnek sikerült levonulnia a Dunához és egyesülnie a birodalmi és osztrák csapatokkal, s így helyi erőfölényt alakítottak ki a Bajor Választóval szemben. A két vezér júliusi tétlensége azonban ezt az előnyt semmivé tette és Tallard megjelenésével az erőviszonyok nagyjából kiegyenlítődték.

Még egy dologban kedveztek a körülmények a franciáknak és bajoroknak: Tallard előnyomulása Ulm irányában, és azon túl Donauwörth felé veszélyeztette a szövetségesek utánpótlási vonalát. Hogy ezt megakadályozhassák, Tallardot el kell űzni, azonban ez csak úgy valószínűsíthető meg, ha erők nagy részét kivonják Bajorországból és átkelnek a Dunán, tehát kiürítik az országot. Ezt a lehetőséget mindkét fél felismerte. Tallard már július 29-én írt levelében annak a szándékának ad kifejezést, hogy Ulm felé vonul a szövetségesek utánpótlási vonalát megszakítandó.²²

Végeredményben a franciák oldaláról ez a törekvés, a szövetségesek részéről pedig ennek megakadályozására irányuló szándék vezetett a höchstädti csatához.

A höchstädti csatát közvetlenül megelőző mozdulatok

(4. sz. vázlat)

Tallard seregével július 29-én Ulmban van, innen azonban nem menetel eredeti szándékának megfelelően Donauwörth felé, hanem keleti irányba fordul és augusztus 2-án csatlakozik a Bajor Választó és Marsin seregéhez. Az egyesült sereg ereje 60 000 fő.

A francia—bajor hadvezetőség teljesen félreismeri a helyzetet és azt hiszi, hogy a szövetségesek ki akarják üríteni Bajorországot és el akarnak vonulni Nürnberg irányába. Tervük tehát az, hogy Lauingennél átkelnek a Dunán és elvágják a szövetségesek utánpótlási vonalát. Azért is jó lenne ez a mozdulat, mert amennyiben mégis Bajorországban akar maradni az ellenség, el lenne vágva Németország többi részétől. Sürgős tehát, hogy minél előbb elérjék a Wörnitz pata-

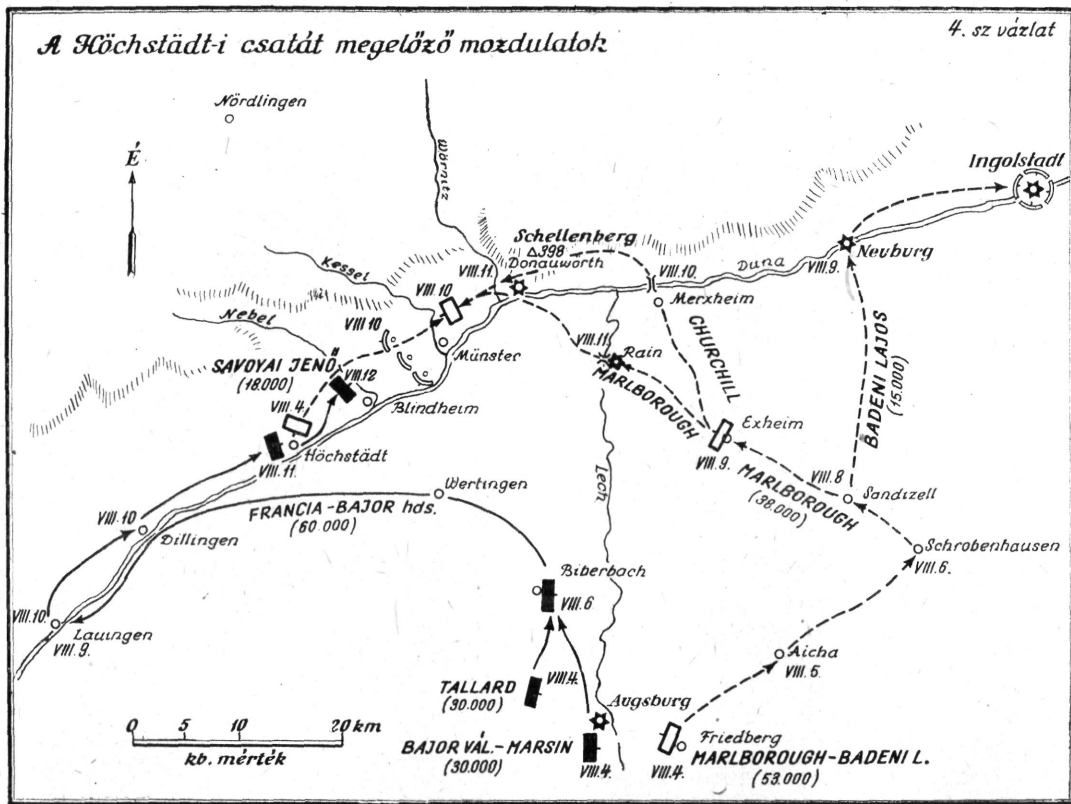
²¹ Operations-Entwurf des Pr. Eugen. 1704. VIII. 2. Feldzüge VI. Suppl. Heft. 138. o.

²² Campagne de Tallard. I. 270. o.

A Hőchstädt-i csatát megelőző mozdulatok

4. sz. vázlat

174

kot, s így a szövetségesek és Nördlingen közé ékeljék magukat.²³ A szövetségesek elvonulásáról szóló hírek megerősítését látják abban is, hogy friedbergi táborukat elhagyták, ugyanis 5-én Aichara menelttek és onnan 6-án Schrobenhausenre.

A francia—bajor sereg Biberbachtól kezdve egy oszlopban menetel. 9-én eléri Lauingennél a Dunát, 10-én átkelnek és 11-én Hóchstädt-nél vannak. 12-én a Nebel patak mögött állást foglalnak, jobb szárnyukkal Blindheimre támaszkodva.

Azonban a szövetségeseknek eszük ágában sincs kivonulni Bajorországból. Szándékuk az, hogy Ingolstadtot, Regensburgot, majd Ulmot ostrom alá vegyék. Az ostromokat Bádeni Lajos vezeté az erőknek kb. egyharmadával, és ezt Marlborough és Savoyai Jenő — aki augusztus 4-én Gr. Süssenből Hochstädthez érkezett — fedeznék seregeikkel. Augusztus 9-én Bádeni Lajos elvonul Ingolstadt ostromára, míg Marlborough kb. 38 000 fővel Exheimre menetel. A szövetséges csapatok felállításában ebben a pillanatban igen kedvező: a francia—bajor erők támadásával szemben biztosítja őket a Lech, melynek minden átjárója az ő kezükön van. Így Ingolstadt ostromát nem zavarhatja meg az ellenség. Savoyai Jenő serege ugyan a Duna északi partján van, veszélyes közelségben az ellenség fő erőihez, azonban Marlborough azonnal a segítségére siethet, miután Donawörthtől mindössze 20—25 km távolságra van. Mindenesetre a helyzet pillanatnyilag még tisztázatlan. Nincs kizárva, hogy a franciák részéről a Lauingen felé való menet csak csel, mellyel azt akarják elérni, hogy Marlborough átkeljen a Dunán, csatlakozzék Savoyai Jenőhöz, mialatt ők a Duna déli partján Bádeni Lajos ellen vonulnának.

Augusztus 10-én tisztázódik a helyzet. Savoyai Jenőtől Donauwörth alól sürgős levél érkezik²⁴ Marlboroughhoz: „Uram, az ellenség elindult. Most már teljesen biztos, hogy az egész hadsereg átkelt Lauingennél... a dillingeni síkság csapatokkal van tele. Egész nap ott voltam, de 18 zászlóaljjal nem kockáztathattam meg, hogy ott maradjak egész éjszakára. Tehát nagy sajnálatomra elhagytam (t. i. az állást), pedig igen jó volt, s ha az ellenség elfoglalja, igen nehéz lesz visszavenni. Ezért a gyalogságot és a lovasság egy részét Donauwörth alá küldtem táborba. Addig maradnak itt a Fenségedtől érkezett lovassággal és dragonyosaimmal, amíg lehet. Amint az ön gyalogsága beérkezik, azonnal előrenyomulok az enyémmel, ha az ellenség nem foglalta el az állást. Mylord, minden a gyorsaságon múlik és azon, hogy azonnal megindul, hogy holnap csatlakozhasson hozzám, ami nélkül félek, hogy mindennel elkésünk... Miközben írtam, biztos híreket kaptam, hogy az egész hadsereg átkelt. Tehát nincs egy pillanat veszíteni való idő sem és én úgy gondolom, hogy Ön megkockáztathatja, hogy menetét a Lechon és a Dunán keresztül hajtsa végre. Ez nagyot rövidítene és

²³ Campagne de Marsin. I. 290. o. és köv.

²⁴ A levél eddig ismeretlen volt. Teljes szövegét közli *Churchill*: Marlborough II. 426—427. o.

az út is jobb. Várom válaszát, Mylord, hogy intézkedhessem. Mindenek felett fontos, hogy ne legyünk beszorítva a Duna és eme hegyek közé.”

A levél alapján Churchill azt a következtetést vonta le, hogy Savoyai Jenő és Marlborough már napokkal ezelőtt elhatározhatták, hogy döntő csatát vívnak az ellenséggel. Különösen az utolsó mondatot tartja ebből a szempontból döntőnek, melyből szerinte azt lehet ki-venni, hogy Savoyai Jenő attól fél, hogy az ellenség elszorítja őket a höchstädt—blenheimi síkságról, mely egyedül alkalmas nyílt csatára, ugyanis a Kessel patak és a Wörnitz után a hegyek a Dunáig húzódnak és nincs megfelelő csatatér, csak Neuburg után. Megerősíteni látszik ezt az is, hogy Bécsben augusztus 13-, 14- és 15-én Lipót császár három napos könyörgőül áldozatot rendelt el a győzelemért, ugyanis valószínűleg Savoyai Jenőtől jöhetett üzenet — állítja Churchill —, melyben bejelentette a döntő csatára vonatkozó szándékukat.²⁵ A rendelkezésre álló adatok alapján a kérdést eldönteni nem lehet. Lehet, hogy Savoyai Jenő levelének utolsó mondata arra vonatkozik, hogy ne adják fel a Wörnitz vonalát, mert ebben az esetben a nördlingeni út az ellenség kezébe kerül. Emlékszünk, hogy Marsin épp a Wörnitz gyors elérését tartotta fontosnak. Ellene szól a döntő csata gondolatának ebben az időben az is, hogy hagyták, hogy Bádeni Lajos tovább folytassa Ingolstadt ostromát, sőt 10-én még meg is erősítették. Ezt Churchill mint a két vezér önbizalmának, fölényének bizonyítékát fogja fel, tehát annak, hogy oly biztosak lettek volna a dolgukban, hogy azért, hogy Bádeni Lajos nehéz természetével ne zavarja a hadműveleteket, inkább lemondtak az alatta levő 18 000 főről. Valószínűtlen dolog ez. A francia hadsereg tekintélye ebben az időben olyan nagy volt, hogy nehezen hihető el, hogy ne igyekeztek volna minél több erőt a döntés helyén összpontosítani. A francia hadsereg tekintélyén épp a höchstädti csata ütötte az első csorbát száz év után, ezt megelőzően azonban ellenfelei mindig nagyon óvatosak voltak vele szemben. Különben is, a hadtörténelemben nem találkozunk olyan hadvezérrel, aki a döntés helyén valaha is eléggé erősnek érezte volna magát! Végül pedig a levélben többször említett állás elfoglalása inkább arra enged következtetni, hogy inkább a Wörnitz-vonal védelmére gondolt mindkét hadvezér.

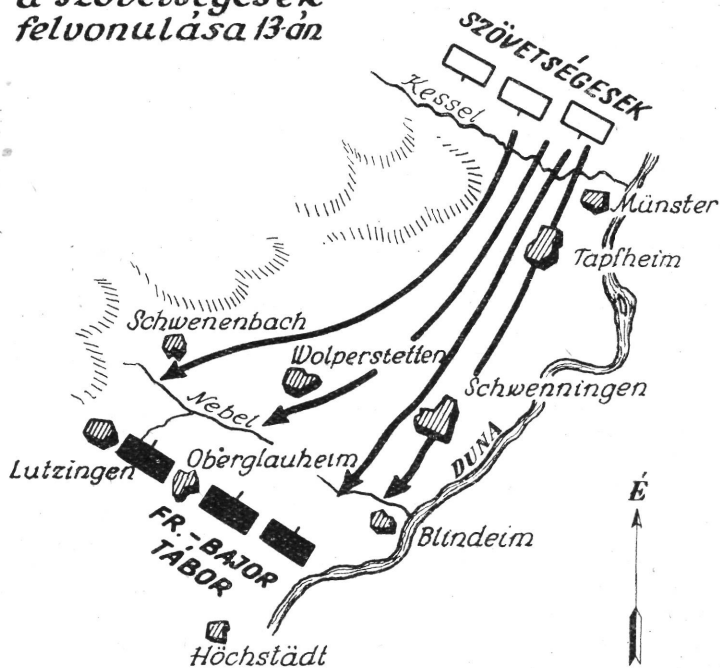
A levél megérkezése után Marlborough azonnal elindítja seregét. Testvére — Churchill gyalogsági tábornok — Marxheim—Donauwörthön keresztül menetel. Ő maga a zömmel éjfélkor indul el és 11-én a hajnali órákban Rainnál átlépi a Lech folyót. Még ezen a napon egyesül Savoyai Jenővel. Az egyesült sereg Münstertől északra, a Kessel patak mögött táborba száll. (5. sz. vázlat.)

Időközben a francia marsallok és a Bajor Választó között éles viták folynak. 11-én értesülnek arról, hogy Savoyai Jenő és Marlborough seregei egyesültek, azt azonban nem tudják, hogy Bádeni Lajos csatlakozott-e hozzájuk, vagy nem. Úgy látják, hogy a kezdeményezés

²⁵ Uo. 424. o.

**Helyzet VIII. Lén és
a szövetségesek
felvonulása 13-án**

5.sz. vázlat

még náluk van és még mindig abban a hitben vannak, hogy a szövetségesek el akarnak vonulni Nördlingen felé. Számukra a probléma csupán az, hogy megtámadják-e Savoyai Jenő utóvédjét, vagy nem? A Bajor Választó és Marsin az előnyomulás és a támadás mellett van, Tallard azonban várni akar. Tallard jól ítéli meg a helyzetet: az idő a franciáknak kedvez, s sokkal helyesebb, ha elsáncolják magukat és nem kockáztatnak döntő ütközetet. Egyébként sincs együtt az összes erő, a bajor csapatok nagy része, melyek eddig biztosították Bajorországot, menetben vannak. És ami a legfontosabb, Marlborough úgyszólván elvonulóban van, hagyni kell elmenni! Végül is kompromisszumos megoldást fogadnak el: nem támadnak, de nem is maradnak meg Höchstädt mögött, „mert egy héten belül ötven levél érkezne Ver-

saillesba”, ha a falut az ellenség harc nélkül elfoglalná.²⁶ Elindulnak tehát és 12-én érkeznek a Nebel patak mögötti új táborhelyükre. (L. 4. és 5. sz. vázlatot.) Egy percig sem gondoltak arra, hogy az ellenség megtámadhatja őket.

12-én újra kezdődik a vita, hogy támadjanak-e, vagy nem. A küldött felderítők foglyokat ejtenek, akik egyhangúan azt vallják, hogy Bádeni Lajos nem érkezett meg és hogy az angol sereg Nördlingen irányába készül elvonulni. Megegyeznek abban, hogy nem támadnak és megelégedéssel állapítják meg, hogy Marlborough az ő ügyes stratégiai húzásuk következtében vonul el.

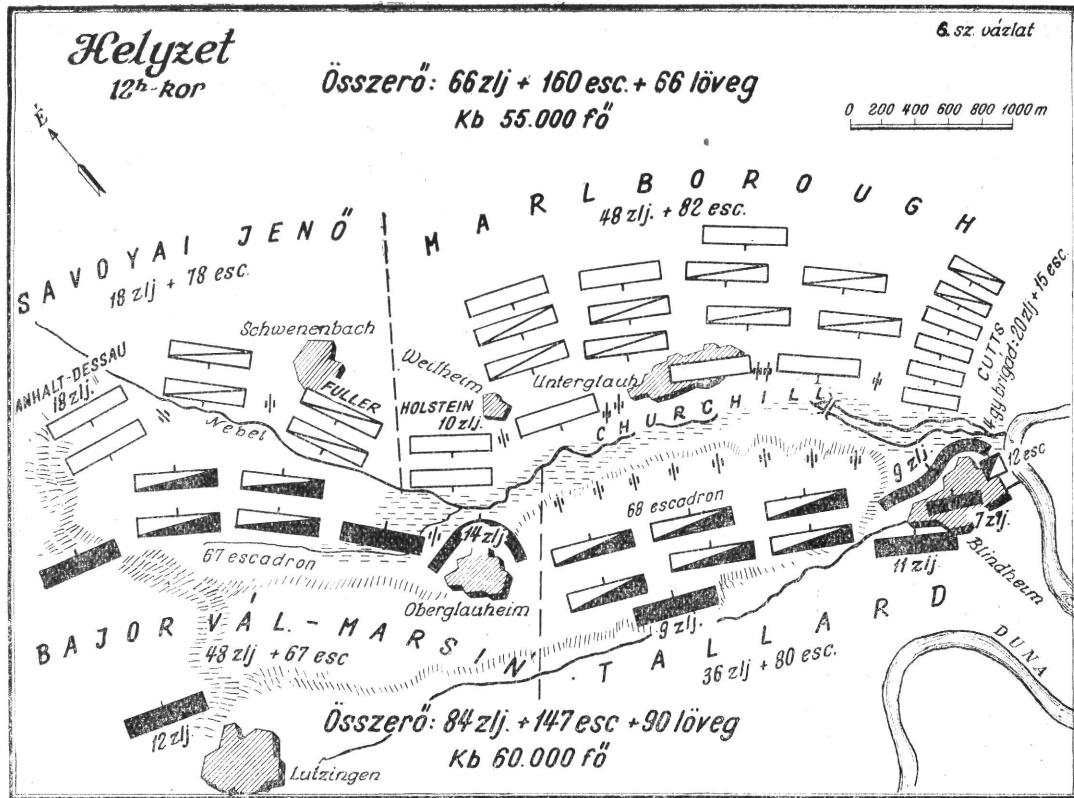
A csata lefolyása

Valószínűleg augusztus 12-én döntött Marlborough és Savoyai Jenő a támadás mellett. Ekkor Tapfheim templomának tornyából szemrevételezték a francia állásokat és a terepet és megbeszélték a támadás tervét.

A támadás tervének megfelelően augusztus 13-án reggel 3 h-kor indult meg a hadsereg nyolc oszlopban. 6 h-kor kb. 3 km-re az ellenségtől, elértek Schwenningen magasságába. (5. sz. vázlat.) A két vezér itt volt utójára együtt. Mégegyszer megszemlélték az ellenség állásait és megbeszélték a terv utolsó részleteit. A francia—bajor sereg állásának jobbszárnya a Dunára támaszkodott, balszárnya pedig az erdős dombokra. Előtte folyt a mocsaras, több ágra szakadó, majd megint egyesülő Nebel patak. A vonal három falu mentén húzódott: a jobb szárnyon volt Blindheim, a középben Oberglauheim, a bal szárnyon pedig a dombok lábához lapuló Lutzingen. Mindhárom községet megerősítették, különösen Blindheimet. Az egész csatater felett, a Lutzingentől Blindheimig húzódó hegyoldalhat uralkodott, melynek gerince nyílt síkságba laposodott s csatarend felvételére alkalmas volt. A síkság szélétől a terep hirtelen esett, úgy, hogy Blindheimtől közvetlen északnyugatra holttér keletkezett, mely a támadó előnyomulását megkönnyítette. Egyébként a lejtő egyenletesen sülyedt a Nebel felé. (6. sz. vázlat.)

A támadó szempontjából igen nagy nehézséget jelentett az a körülmény, hogy Schwenningen és Tapfheim között a hegyek erdővel borított lábai a Dunától 1—1,5 km-re húzódtak le, így a sereg felvonulását akadályozták. (5. sz. vázlat.) A szoros csak Wolperstettennél tágult ki, tehát csak itt kezdődhetett meg a csatarend felvétele, azonban a jobb szárny számára csak veszélyes oldalmozgás árán, az ellenség tüzének és támadásának kitéve. Ugyanakkor pedig a Wolperstettentől keletre levő terület, mely bővelkedett kisebb erekben, vizenyős területekben és bokrokban, igen megnehezítette a mozgást és ez az akkori merev alakzatok mellett igen késleltette a jobb szárny felvonulását. A Nebel

²⁶ Uo. 431. o.

mocsaras völgye, bár nem volt járhatatlan, mégis igen megnehezítette az átkelést. A legnehezebben járható rész az Oberglauheimtől nyugatra az erdőig húzódó terület és Blindheim északi és északnyugati részén, ahol a patak két ágra szakadt. A mai harcéljárás mellett a Nebel nem számítana akadállynak, azonban régen, amikor a csapatok nem ismerték a laza csoportokban való előnyomulást, az egyenként való előreszivárgást, és csak zárt, kiigazított sorokban tudtak mozogni, egy ilyen akadályon való áthatolás felbontotta a sereg zártságát, megakadályozta a menet közben való folytonos tüzet, tehát védtelenségi állapotot jelentett, melyben az ellenség ellenakciói biztos sikerhez vezethettek.

A terep alakulása döntően befolyásolta a két vezér támadási tervét. A támadás legkedvezőbb iránya a jobb szárnyon lett volna, ahol az ellenség szárnyát megnyomva, átkarolva, az egész sereget a Dunának lehetett volna szorítani és ezzel a visszavonulását lehetetlenné tenni. Azonban a jobb szárnynál és mögötte levő terep nagyobb erők felvonulását, alkalmazását és esetleges visszavonulását igen megnehezítette, ezért a támadás súlyát a bal szárnyra tették. A jobb szárny feladata csupán az, hogy minél több ellenséges erőt kössön le, akadályozza meg az erők kivonását és másutt való alkalmazását, — a döntést a bal szárny vívja ki!

Ennek megfelelően csoportosították a hadakat is. A rendelkezésre álló erőnek (66. zlj. — 160 esc. — 66 löveg) kb. kétharmad részét a bal szárnyra osztották be, Marlborough parancsnoksága alá.²⁷ (6. sz. vázlat.) A bal szárnyon helyezkedett el Cutts támadó oszlopa, mely négy, egymás mögött álló gyalogos brigádból (20 zlj.) és 2 lovas brigádból állt (15 esc.). A közép — tehát tulajdonképpen Marlborough jobb szárnya — négy lépcsőben állt fel, első és utolsó lépcsőben a gyalogság, a két közbülsőben a lovasság. A közép jobb szárnyán volt Holstein herceg 10 zászlóaljja. A tüzéséget egyenletesen osztották el az arcvonal egész hosszán. Savoyai Jenő szárnya (18 zlj. + 78 esc.) két lépcsőben állt fel. A külső szárnyon állt a kitűnő porosz gyalogság Dessau Lajos vezetése alatt, már eleve úgy, hogy az ellenség bal szárnyát átkarolhassa. Marlborough seregénél a lovasság és gyalogság eme keverése általában megfelelt a kor taktikai elméletének, mely a két fegyvernem legszorosabb, tehát helyi együttműködésében látta a főcél. Ez most annál is indokoltabb volt, mivel a lovasságot egyébként sem lehetett volna önállóan alkalmazni a Nebel miatt, melynek átjáróit a gyalogságnak előbb biztosan kézbe kellett vennie, hogy a lovasság áthaladhasson rajta. Teljesen újszerű és az 50 évvel későbbi, a mély és lapos alakzat („order profonde et ordre mince”) követőinek elméleti vitáját, majd még később a francia forradalmi oszloptaktikát anticipálja Cutts mélységben felállított csoportja. Ez a felállítás szükséges volt az igen erős Blindheim elleni támadás mélységből való táplálásához.

²⁷ Tulajdonképpen Marlborough szárnya magában foglalta az egész sereg balszárnyát és a középet is (corps de bataille).

A terv szerint a két szárny egyszerre kezdi meg támadását, tehát az előbb felvonult Marlborough megvárja, amíg Savoyai Jenő seregei is csatarendbe állnak. A Nebel patakon a gyalogság biztosítása mellett műszaki egységek átjárókat készítenek, ezután kel át a gyalogság első lépcsője, s ha lábát szilárdan megvetette a túlsó parton, kel át a lovasság is és a gyalogság utolsó lépcsője. Miután az összes erő átkelt, megindul a döntő támadás.

A szövetséges sereg 8 h 30 I-kor az ellenség tüzérségének hatáskörletébe ért, Marlborough szárnya rövidesen elfoglalta megindulási helyét, Savoyai Jenő csapatai még csak most kezdték el a felvonulást.

A szövetséges csapatok megjelenése az állások előtt hatalmas meglepetést keltett a francia—bajor hadakban. Tallard marsall, XIV. Lajoshoz írt és még 12-én este elkezdett levelét így fejezi be hajnalban: „Ma 13-án, hajnal előtt az ellenség ébresztőt veretett és 3 óraker gyülekezött. Ott láthatók táboruk előtt csatarendben és a jelek szerint ma elmenetelnek. A vidéken az a hír járja, hogy Nördlingen felé mennek. Ha ez így van, akkor minket köztük és a Duna között hagynak, így tehát aligha tudják majd fenntartani a létesítményeket, melyeket Bajorországban hagytak.”²⁸ Tehát a francia—bajor hadvezetőség még most, közvetlenül a támadás előtt sem gondol arra, hogy a szövetségesek támadni akarnak. Egyszer csak — úgy 6 óra tájban — a köd felszáll és maguk előtt látják a szövetségesek teljes erejét. Az ellenség támadni akar! — eszmélnek fel a vezérek. A csapatok felállítására nem felel meg egészen a harc követelményeinek, hiszen táborozni jöttek. Viszont visszavonulni már nem lehet, ha csak vonatjukat és táborukat nem hagyják az ellenség kezén. Tehát harcolni kell! Ez a meglepetés nagy mértékben demoralizálja a vezéreket és a csapatokat.

A Bajor Választó, Tallard és Marsin 9 h-kor összejönnek és megbeszélik a védelmi tervet. Tallard 36 zlj. és 80 escadronnal véd a Duna és Oberglauheim között. Blindheimet megszállja 9 zlj. és 12 escadron lóról szállt dragonyos. A faluban ezen kívül még 7 zlj. van tartalékban, további 11 zlj. a falu mögött áll. A lovasságból 68 esc. Blindheim és Oberglauheim közt áll fel két lépcsőben. Harmadik lépcsőben van 9 zlj. Marsin és a Választó 48 zlj.-jal és 67 escadronnal megszállja Oberglauheim (bezárólag) és Lutzingen (szintén bezárólag) közti területet. A közepén helyezkedik el a lovasság, a szárnyakat a gyalogság fedezi. Oberglauheimet védi 14 zlj., tőle balra áll 10 zlj. A balszárnynon van 10 zlj. és mögötte Lutzingen alatt további 12 zlj.^{28/a} A tüzérség, mint a szövetségeseknél, egyenletesen van elosztva az egész arcvonalon. A védelmi terv kialakításában Tallard véleménye győz, aki szemben vezértársaival, minél több ellenséges erőt akar átengedni a patakon, hogy aztán az átkelés által előidézett rendetlenségben és általában előnytelen helyzetükben — t. i. hátukban van a patak, előttük pedig az

²⁸ Campagne de Tallard, II. köt. 140. o.

^{28/a} Amint látjuk, Marsin és a Bajor Választó szárnyánál 2 zlj. hiányzik a csatarendből. Ezek valószínűleg biztosító szolgálatra voltak beosztva.

emelkeő — Oberglauheimből és Blindheimből kiinduló oldaltámadással és a lovasság arctámadásával semmisítse meg őket. A terv és a neki megfelelő csoportosítás nem volt rossznak mondható. A csata elvesztését az ezután következő helytelen diszpozíciók okozták! Legfeljebb azt lehet kifogásolni, hogy miután világosan felismerhették, hogy az ellenség támadásának a súlya a jobbszárnyukat éri, nem erősítették meg jobban Tallardot. Igaz viszont, hogy a balszárny ereje éppen csak arra volt elég, hogy Savoyai Jenő igen heves támadásait visszaverje.

Marlborough gyalogos részei 10 h óta harcban állnak az ellenség előretolt biztosítóival, elfoglalják a patak vonalát és fedezik az utászok bürükészítését és hídverését. A tüzérség mindkét oldalon hevesen tüzel és különösen a szövetségesek oldalán igen nagy veszteségeket okoz. A csapatok rendkívül nyugalommal tűrik a súlyos tüzérségi tüzet, — melynél egy-egy golyó egész sorokat visz el²⁹ —, étkeznek, a tábori papok pedig istentiszteleteket tartanak. A hangulat feszült, de a csapatok egy lépést sem hátrálnak, mindenki harci láztól ég.

Az előzetes megbeszélés szerint Savoyai Jenőnek 11 órára kellett volna csatarendbe állnia. Azonban a nehéz terep miatt, valamint azért, mert az ellenség túlszárnyalása céljából csapatait egészen jobbra tolja ki, igen sok idő telik el. Már 12 óra felé jár az idő és még mindig nincs készen. Végre futár érkezik Marlboroughhoz és jelenti, hogy a jobbszárny 12 h 30 I-kor megindítja a támadást. Marlborough a körülötte levő tiszteket helyükre küldi, lóra száll — és ezzel megindult a 18. század történelmének egyik legfontosabb csatája!

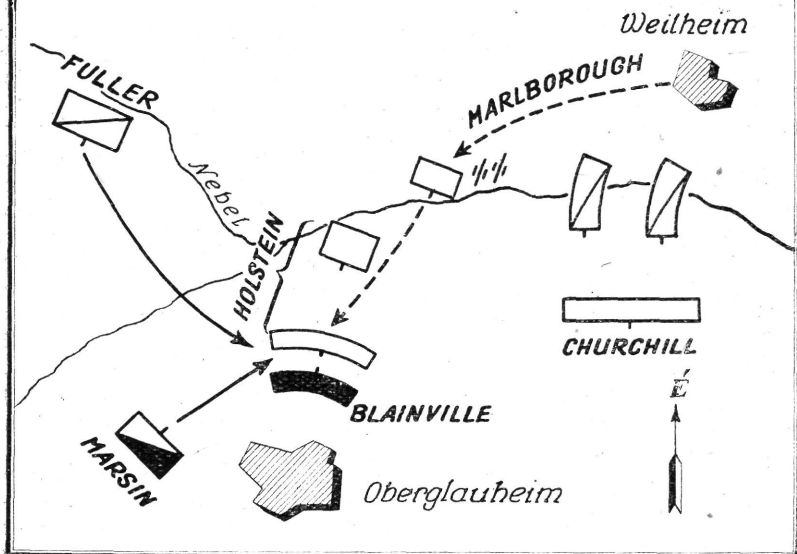
A támadás 12 h 30 I-kor a szövetségesek egész vonalán megindul. Cutts brigádjai Blindheimre támadnak, az első lépcső eléri a falu szegélyét, azonban a francia gyalogság gyilkos tüze megtizedeli a sorokat. Az első lépcső visszahúzódik. Ebben a pillanatban három francia escadron ellentámadást hajt végre, visszaúzi az angol gyalogságot, melynek még zászlója is odavész. A lovasság támadása miatt a helyzet válságos, azonban az időközben kikanyarodó második brigád tüze visszaúzi a franciákat. A brigádok újra támadnak, megint visszaverik őket. Erre kivonják magukat az ellenség tüzéből és a községgel szemben állva maradnak. A falut elfoglalni tehát nem sikerült. Azonban a támadásnak mégis van egy, csak a csata későbbi folyamán gyümölcsöző eredménye: a blindheimi francia parancsnok beveti a tartalékban levő 7 zászlóalj, sőt magához vonja a falun kívül levő 11 zászlóalj is. Így 16—18 angol zászlóalj tart lekötve 27 francia zászlóalj, melyek a faluban összezsúfolódva nagyrészt felhasználatlanok maradnak.

Időközben Blindheimtől közvetlenül északnyugatra több lovas akció folyik le. A francia lovasság több támadással megkísérli, hogy a Nebelen átkelt angol gyalogságot visszadobja, azonban ezek jól irányított sortüzei minden támadást visszavernek. A szövetséges közép előnyomulása lassan, de megállás nélkül folyik, az első gyalogos lépcső, majd a lovasság is túljut a patakon.

²⁹ Még mielőtt a támadás megkezdődött volna, a tüzérség által okozott veszteség 2000 fő volt a szövetségeseknél.

Az oberglauheimi harcok

7. sz. vázlat

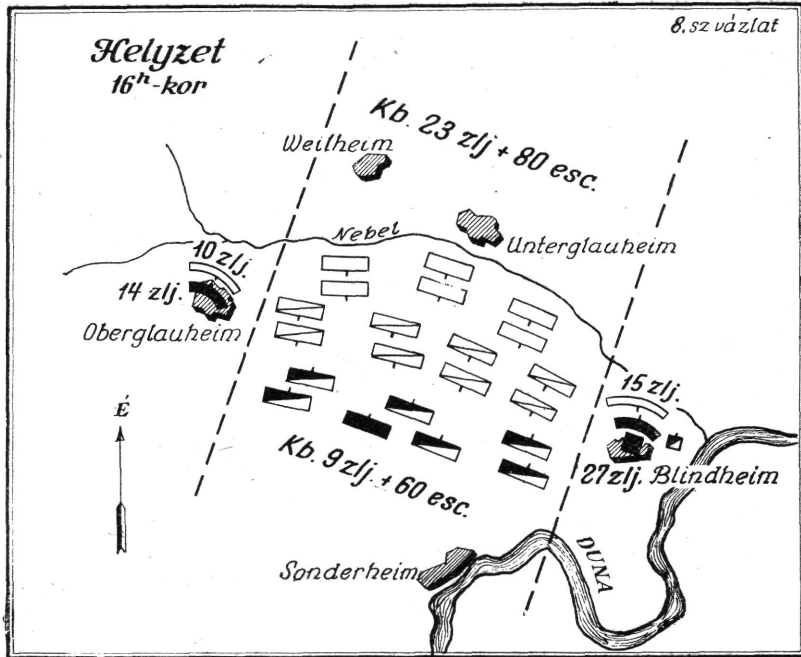
Oberglauheimnél válságos helyzet áll elő. (7. sz. vázlat.) Holstein herceg támadásba megy a falu ellen, azonban a francia parancsnok, Blainville 9 zászlóaljjal elébe megy és nyílt terepen megtámadja. Ugyanakkor Holstein jobbszárnya ellen Marsin lovassága rohamoz. A helyzet igen komoly, a támadás Holstein zászlóaljait elsöpri, s az átkelésben levő részek jobbszárnyát fenyegeti, ezenkívül Marlborough és Savoyai Jenő csatlakozó szárnyainak összeköttetését is. Holstein segítséget kér a szomszédos Fuller vérteseiktől, azonban parancsnokuk azt válaszolja, hogy Savoyai Jenő parancsnoksága alatt állván, az ő rendelkezése nélkül nem hagyhatja el felállítási helyét. Marlborough Weilheimből látja a helyzetet. A helyszínre lovagol, előrerendeli a közben elesett Holstein utolsó lépcsőit, néhány löveget küld át a patakon és ezekkel megállítja a francia támadást. Holstein zászlóaljai lélegzethez jutnak, rendeződnek. Ebben a pillanatban azonban Marsin lovassága újra rohamoz és a csapatok meginognak. Azonban ezt megelőzően Marlborough már megkérte Savoyai Jenőt, hogy bocsássa rendelkezésére Fuller lovasságát, amit az, bár maga is válságos helyzetben van, szó nélkül teljesít. Fuller lovassága támadásba lendül, oldalba kapja Marsin lovasságát, mely rendetlenül fut vissza. A gyalogság pedig visszanyomja a francia gyalogságot, mely elfoglalja eredeti állásait a faluban. 15 h tájban szilárdul meg itt a helyzet és az oberglauheimi védőket leköti Holstein gya-

logsága, ugyanúgy, ahogy a blindheimieket sakkban tartják Cutts brigádjai.

Az egész csatatéren viszonylagos csend uralkodik. A tüzelés tovább tart, azonban egyik fél sem mozdul. Mindenütt folyik a kötelékek rendezése, a katonák kifújják magukat. Avatatlan szem úgy látná, hogy a helyzet kedvezőtlen a szövetségesek szempontjából, sőt esetleg még azt is állíthatná, hogy már el is veszítették a csatát. Nem sikerült elfoglalniok Blindheimet, hatalmas veszteségek ellenére sem. Itt teljesen reménytelennek látszik a helyzet. Ugyancsak nem sikerült elfoglalni Oberglauheimet sem, tehát a fő támadó csoport szárnyait ugyanúgy veszélyezteti ez a két erős támpont, mint eddig. Savoyai Jenő két ízben támadott, mind a kétszer visszaverték. Itt a két fél lovassága háromnegyed órán keresztül áll egymástól 50—60 m távolságra és egyik sem képes arra, hogy újabb támadást indítson. Sehoh sincs kilátás arra, hogy előremozdulhassanak, viszont ott, ahol vannak — hátuk mögött a patakkal, szárnyaikon a két erős támponttal, előttük Tallard lovaságával —, nem maradhatnak. Viszont, ha visszavonulnak, elvesztették a csatát.

Azonban Marlborough meg van elégedve az eredménnyel. 15 h tájban üzenetet küld Savoyai Jenőnek, hogy a középnel minden rendben van! A harc forgatagából, a támadások, ellentámadások és visszaozönlések látszólagos zűrzavarából, Marlborough éles szemei előtt kezd kirajzolódni a siker; bár a csata elején serege néhány ezer fővel gyengébb volt, mint az ellenségé és eddig a vesztesége is legalább kétszeres volt, mégis a döntő pontokon túlsúlyban van. (L. 8. sz. vázlatot.) A közép már teljesen átkelt a patakon, csak a tűzérség átkelése tart még. Az első két lépcsőben a lovasság, mintegy 80 escadron, a másik két lépcsőben a gyalogság, kb. 23 zászlóalj. Ugyanezen a helyen a franciáknak csak 9 zászlóaljuk és 60 escadronjuk van. Ezenfelül az angol lovasság nagy része még érintetlen, bevetésben nem volt, míg a francia lovasság zöme már több rohamot végrehajtott. Oberglauheimnél és Blindheimnél 10, illetve 15 szövetséges zászlóalj köt le 14, illetve 27 francia zászlóaljat.

16 h 30 I-kor a harc kiújul. Savoyai Jenő a jobbszárnyon újabb rohamot hajt végre, röviddel utána Marlborough is megindul. Az ellenség gyenge pontjával szemben összpontosított túlerő hatása kezd érezhetővé válni. Tallardnak már nem áll módjában, hogy kitorjón a faluból megerősítse Oberglauheimből, vagy Blindheimből — az előbbiből már azért sem, mert az ott levő csapatok Marsinhoz tartoznak, aki a segélykérésére, önző rövidlátásból, visszautasítással felel — mindössze az utolsó lépcsőben levő gyalogságát osztja el a lovassága között. A blindheimi gyalogság több alkalommal megkísérli, hogy kitorjón a faluból és felborítsa a patakon átkelt részek balszárnyát, azonban Cutts csapatai fergeteges tüzükkel minden próbálkozást megghiúsítanak. Tallard támadásra rendeli lovasainak első lépcsőjét. A lovasság lendületesen támad, az angol lovasok visszahúzódnak, azonban a mögöttük levő gyalogság feltartja őket és visszaüzi a franciákat. Marlborough csatarendje

zártan és lassan nyomul előre. Egyszer csak a támadás megáll a francia gyalogság tüzeiben, sőt megint hátrálnak a csapatok. A lovasság nem boldogul a franciákkal, előre kell rendelni rajtuk keresztül a gyalog lépcsőket, melyek az időközben állást foglalt tüzérséggel együtt hatalmas tüzet zúdítanak a derekasan helytálló francia gyalogosokra, akiknek sorai veszedelmesen ritkulnak. 17 h 30 I-kor Marlborough éretnek látja a helyzetet arra, hogy lovasságát új támadásra küldje. A 80 escadront kitevő lovastömeg (kb. 12 000 lovas) ügetésben megindul. A francia lovasság nem várja be a rohamot, elmenekül és magára hagyja az önfeláldozóan harcoló gyalogságot. Ez a francia gyalogság nagyrészt elpusztult.

A csataternek ezen a részén minden komoly ellenállás megszűnt. Tallard parancsot küld a blindheimi gyalogságnak a visszavonulásra és Marsintól segítséget kér. A vezetés azonban már teljesen kicsúszott a kezéből. Az előretörő szövetséges lovasság elől serege fejvesztetten menekül, ő maga néhány lovassal utat akar törni magának a tömegben keresztül Blindheimbe, azonban fogságba esik. Ezekből a pillanatokból származik a 18. század történelmének egyik legérdekesebb dokumentuma: „Nincs időm többet mondani — írja Marlborough a csata forgatagából feleségének — csak annyit, hogy fejezd ki legmélyebb tisztele-

temet a királynónél és tudasd vele, hogy a hadsereg dicsőséges győzelmet aratott. Tallard Úr és két másik tábornok a kocsimban vannak és üldözöm a többi. A hír vivője, segédtiszem, Parke ezredes, jelenteni fogja a történeteket. Bővebb jelentést egy-két napon belül küldök.”³⁰

A jobbszárnyon még a szövetséges seregek kemény harcban állnak a makacsul küzdő francia és bajor csapatokkal. 18 h-kor Savoyai Jenő harmadik támadását is visszaverik. A vezér elkeseredett szavakkal hagyja ott lovasságát és a porosz zászlóaljok élére áll, melyek eddig jelentős előrehaladást értek el. Elfoglalják Lutzingent, ahonnan Savoyai Jenő láthatja az elienség közepének rendetlen visszaözlését. A közép veresége folytán a Bajor Választó és Marsin helyzete is tarthatatlanná vált. Elrendelik a visszavonulást. A visszavonulást ügyesen és fegyelmezetten hajtják végre a csapatok. A szövetségesek, látva az ellenség rendezett visszavonulását és egy félreértés miatt, — t. i. Savoyai Jenő csapatai Marlborough jobbszárny csapatait francia erőknél nézik és ezek ellen foglalnak állást —, nem üldöznek. Így a Bajor Választó és Marsin seregei megmenekülnek a teljes pusztulástól.

A dráma utolsó jelenete Blindheimnél játszódik le. Cutts gyalogságához csatlakozik Churchill is, így a bekerítés teljessé válik a falu körül. A franciák késő esti órákig elkeseredetten védekeznek, de végül is tábornokaik alkudozásokba bocsátkoznak az ellenséggel és megadják magukat. A francia katonák sírnak elkeseredésükben és elégetik zászlóikat. Ilyen szegyen emberemlékezet óta nem érte a büszke francia hadsereget. „Mit fog szólni a király?” — mondogatják egymásnak a síró tisztek és katonák.

A szövetségesek veszteségei, a heves harcokhoz képest, aránylag nem voltak nagyok. Elestett egy tábornok, négy-öt megsebesült. Összes veszteség: 4600 halott és 7600 sebesült. A halottak és sebesültek 55—56 százaléka gyalogos volt. Az összes gyalogság véres vesztesége 21 százaléka, a lovasságé 16 százaléka volt. Jellemző és ez mutatja, hogy Savoyai Jenőnek milyen nehéz feladata volt, hogy a blindheimi és oberglauheimi véres harcok mellett is, a balszárny vesztesége csak 22,8 százaléka volt, míg a jobbszárnyé 24,1 százaléka.

A francia—bajor veszteségek rendkívül súlyosak voltak. 10 generális esett el, vagy sebesült súlyosan. Fogságba esett 16 generális és 12 ezredes. Elestett 5—6000 fő, megsebesült 7—8000, összes véres veszteség 12 000—14 000 fő, tehát kb. 20—23 százaléka. Fogságba esett 29 teljes zászlóalj, 12 escadron, 952 tiszt és 8000 legénység. Összesen fogságba esett 1500 tiszt és 10 000 fő legénység, kb. 24 százaléka. Átszökött a szövetségesekhez 3000 fő. Az összveszteség tehát 28 000 fő lehetett, azaz 48—50 százaléka.

A szövetségesek zsákmánya is hatalmas volt: 140 zászló, 40 löveg, igen sok puská, kárd stb., 3600 sátor, 5400 élelemez szállító kocsi, a hadipénztár, a tábori gyógyszerész, 2 hadihíd készlet, 18 rézhajó, és 34 kocsi a csíra való „francia szobalány”.

³⁰ Churchill: Marlborough II. 456. o.

A francia—bajor hadsereget ért vereség okát elsősorban a vezetés hibáiban kell keresnünk. Az alapvető hibát a helyzetmegítélésben követték el: nem ismerték fel a szövetségesek támadó szándékát, szinte az utolsó pillanatig. Ezért nem erősítették meg jobban a Nebel völgyét és általában nem voltak felkészülve a támadás elhárítására. Igen gyenge volt a harc alatti irányítás is. Az oberglauheimi, de főleg a blindheimi gyengébb erők által lekötött gyalogság nagy részét ki kellett volna vonni és a közép megtámasztására kellett volna felhasználni. Láttuk, hogy mit jelentett itt, csak 9 zászlóalj is. A csapatok harcát tekintve, lényegesebb különbség nem volt a két fél között. A francia gyalogság szívósan harcolt, tűzerejét jól használta ki és vele szemben a szövetséges gyalogság és lovasság támadásai általában nem voltak eredményesek, eltekintve a csata utolsó idejétől, amikor a lovasságtól elhagyva, egyedül küzdött a túlerejű ellenséggel. A francia lovasság már nem volt olyan jó, mint a gyalogság. Szembekerülve a szövetséges lovassággal, rendszerint a rövidebbet húzta. Kiemelkedő volt a csapatok, de főleg a gyalogság magas harci szelleme. Az oberglauheimi gyalogság, a közép 9, nagyrészt újoncokból álló zászlóalja, hatalmas veszteségeket okozott az ellenségnek és nem tágtott egy lépést sem. A blindheimi gyalogság sem gyávaságból kapitulált, hanem a rossz vezetés miatt előidézett reménytelen helyzet miatt.

A szövetségesek győzelmüket elsősorban a kitűnő vezetésnek köszönhették. Marlborough és Savoyai Jenő támadási terve a lehető legjobb volt. Az ellenség egész arcvonalát foglalkoztatták és ennek leple alatt sikerült olyan erőviszonyokat létrehozni, mely az áttörést lehetővé tette. A blindheimi és oberglauheimi ellenséges erők aránylag kevés csapattal való lekötése, az ellenség balszárnyának foglalkoztatása és lehengerlő túlsúly létrehozása a középben, — hadvezéri mestermű volt, s dicséretére vált nemcsak Marlboroughnak, hanem Savoyai Jenőnek is, aki önfeláldozóan vállalta a jobbszárnyra háruló igen nehéz és hálatlan feladatot. Az angol irodalomban vita folyt arról, hogy vajon Marlborough eredetileg nem Blindheimet akarta-e elfoglalni és onnan átkarolni az ellenség jobbszárnyát? A Cutts-csoport ereje és mélységi tagozódása erre engedne következtetni. Azonban a közép csoportosítását és erőinek nagyságát tekintve azt kell feltételeznünk, hogy a döntést a középben akarta és ehhez a falu elfoglalása csak hatásos segítség lett volna. Ez látszik abból is, hogy miután nem sikerült elfoglalni Blindheimet, nem módosított az erőelosztáson és nem erősítette meg Cuttsot. Az viszont taktikai éleslátásának nagyszerű bizonyítéka, hogy a sikertelen támadásból származó rosszban azonnal meglátta a jót: a francia gyalogság összezsúfолódását a faluban. A támadást ezek után többé nem erőszakolta itt, hanem csak lekötötte a faluba szorult 27 zászlóaljat.

Reboul francia hadtörténész szerint a legnagyobb baj az volt a francia—bajor hadseregnél, hogy nem volt a vezetés egységes. Azonban tulajdonképpen a szövetségeseknél is ez volt a helyzet. Savoyai Jenő és Marlborough alapján véve egymás mellé rendelve működtek és egyiknek sem volt a másik felett parancsnoklási joga. Azonban mégis

teljes volt az összhang közöttük, ezt pedig konzseniális hadvezéri képeségük okozta. A franciák részéről ez a zsenialitás hiányzott. A Bajor Választó, Marsin, főleg pedig Tallard, nem mondható gyenge hadvezéreknek, azonban az, ami a cselekvés összhangját biztosíthatta volna, az eltérő jellembeli és temperamentumbeli különbségeket eliminálhatta volna: a hadvezéri zseni villámszerű biztonsága, mely az egyetlen lehetséges cselekvési módot felismeri, — ez reménytelenül hiányzott náluk.

Említésre méltó a szövetséges csapatok összműködésének kiváló megszervezése, a gyalogság, lovasság és tüzérség kölcsönös támogatása. A höchstätti csata tulajdonképpen az első egészen nagyszabású próbatétele a pikáját elhagyó, elsőszorban tüzerejére támaszkodó gyalogság új taktikájának. Nehéz lenne azt mondani, hogy a gyalogság döntötte volna el a csatát, viszont biztos, hogy nincs igaza Ratzenhofernek, amikor azt írja, hogy „a csata jellegének megfelelően a győzelem kivívásában a lovas ezredéké volt a fő rész”.³¹ A blindheimi és oberglauheimi ellenséges erők lekötésében, a Nebel patakon való átkelésben és a túlparton való megkapaszkodásban a gyalogságé volt a döntő szó, nem beszélve arról, hogy a jobbszárnyon, Savoyai Jenő lovassága képtelen volt eredményt elérni és a gyalogság támadása vezetett Lutzingen elfoglalásához! A lovasság csak akkor tudott a végső — azonban önmagában döntőnek mégsem nevezhető — támadásra indulni, amikor a gyalogság és tüzérség megrendítette az ellenséges lovasságot és nagy veszteségeket okozott a gyalogságnak. És hány alkalommal fogta fel a gyalogság a megrendült és hátráló lovasságot?

A szövetséges csapatok harci szelleme kiváló volt. Már a csata megkezdése előtt a több órás tüzérségi tűz elviselése, a csata folyamán pedig a Blindheim elleni veszteségteljes támadások, középen a nagyerejű francia rohamok elhárítása, az oberglauheimi harcok és Savoyai Jenő makacs támadásai, — mind egészen kiváló helytállásról tanúsodnak.

A győzelem kihasználására és teljes megsemmisítésig való kimélyítésére a szövetségeseknél sem a katonai, sem pedig a politikai előfeltételek nem voltak meg. Még taktikailag sem üldözték a Bajor Választó és Marsin csapatait, nemhogy nagyszabású, a sereg teljes megsemmisítésével végződő stratégiai üldözésre gondoltak volna.³² A fran-

³¹ Feldzüge VI. 521. o.

³² Kérdés, hogy a taktikai üldözés az adott körülmények között eredményre vezetett volna-e? Eltekintve a már említett tévedésektől, figyelembe kell vennünk azt is, hogy Blindheimben még javában dúlt a harc és az itt levő francia erők megsemmisítéséhez Marlborough teljes erejére szükség volt. Ez pedig az erők zömét jelentette, s így Savoyai Jenő a Marsin és Bajor Választó vezette nagyobb erejű, rendezetten visszavonuló — tehát morálisan érintetlen — erőkkal állt volna szemben. Ezenkívül a tábortól sötétség és a csapatok kimerültsége is megakadályozta a taktikai üldözést. Stratégiai üldözéshez — amire csak másnap kerülhetett volna sor — a franciák és bajorok már nagy térelőnyre tettek szert, így csak lovassággal lehetett volna megvalósítani, azonban ez, mivel rendezetten visszavonuló ellenségről volt szó, mely gyalogságát és lovasságát kombinálva alkalmazhatta — nem vezetett volna eredményre. Valószínűleg az is közrejátszhatott

cia—bajor seregmaradvány — kb. 30 000 fő — bántatlanul vonulhatott Elzász felé és szeptember elejére Strassbourgba érkezett. Egyébként az elszenvedett vereség nem volt pótolhatatlan és Franciaország a következő év tavaszán újra tekintélyes haderővel; 300 zászlóaljjal és 360 escadronnal (kb. 200—250 000 fő, melyhez ugyanennyi hátországi alakulat járult) kezdhette meg hadműveleteit. Politikailag sem használták ki a szövetségesek a győzelmet, Hollandiának a döntést állandóan elodázó magatartása és a bécsi udvar korlátoltsága miatt. Így a háború még hosszú éveket folyt.

Mégis azt kell mondanunk, hogy a höchstädti csata fordulópontot jelentett a spanyol örökösödési háború történetében. Bajorország elvesztésével megszűnt Franciaország számára a lehetőség, hogy erről az előretolt bázisról mérhessen halálos csapást Ausztria, vagy Németország ellen. Legkeletibb szövetségese, Magyarország, még messzebb került tőle, s most már szinte teljes politikai és katonai elszigeteltségben vívta hősi harcát szabadságáért.

Ugyanekkor pedig a csata következményeként Ausztria megmenekült az összeroppanástól, Angliában a kormány helyzete megszilárdult, Hollandiában igazolást nyert Marlborough menete és egész stratégiája, Savoya felől elmúlt a veszély, a dél-németországi helyzet pedig megszilárdult. Morálisan is nagy jelentősége volt a győzelemnek, mert megszűnt a francia hadsereg legyőzhetlenségébe vetett hit. A szövetségesek önbizalmat nyertek, a francia hadseregbe pedig beköltözött a bizonytalanság érzete. A háború ugyan még tovább tartott, de Höchstädt nélkül egyáltalán nem folyhatott volna tovább. Olyan volt ez a győzelem, mint a vérátömlesztés, mely ugyan nem hoz a beteg számára azonnali gyógyulást, de nélküle biztosan meghalna.

(1954)

az üldözés elhagyásánál, hogy a franciák a Fekete Erdő felé meneteltek, ahol a szűk völgyekben utóvéd állásokkal könnyen biztosíthatták visszavonulásukat, ezen felül pedig itt állt Villeroi is érintetlen csapataival. Egyébként a kor hadviselésében a nyert csatákat követő üldözés — főleg stratégiai üldözés — a ritkaságok közé tartozott. Ha nem is áll teljes egészében Jähns kijelentése, jellemzi a kor hadviselését: „A megvert hadsereg valódi üldözésére soha nem került sor; ama régi félelem következtében, hogy a szerencse megfordulhat az utolsó pillanatban, lemondtak az ilyen „kétségbeesett vállalkozásról” és megelégedtek azzal, hogy a „csatateret megtartsák”. (Geschichte der Kriegswissenschaften. Leipzig, 1891. III. köt. 1918. o.) Eppen a spanyol örökösödési háborúban van példa az üldözésre: 1706-ban a ramilliesi csata után Marlborough lovassága kíméletlenül üldözte a megvert franciákat. Az üldözéstől való tartózkodást a korban inkább az okozta, hogy félték a megbízhatatlan katonaság szétzüllesztését, valamint az utánpótlás akkori rendszere, az utak rosszassága és a szállítóeszközök kis kapacitása következtében a gyorsan előnyomuló üldöző részek ellátását nem lehetett megoldani.

